O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MILLIY KITOB PALATASI
INV.№
181200

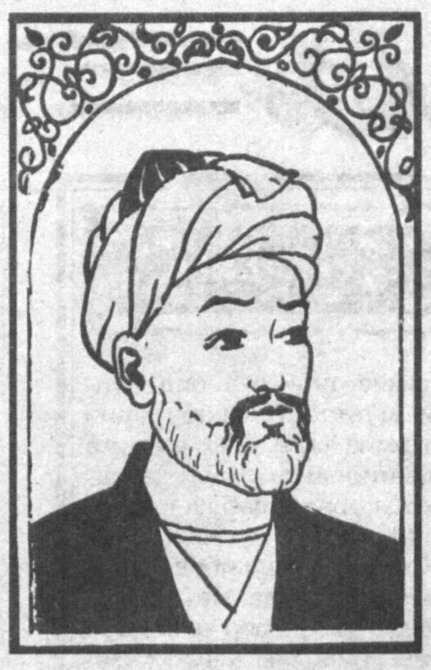

Ўзбекистон АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

ÕZBEKISTON ADABIYOTI VA SAN'ATI

2000 йил

ҲАФТАЛИК ГАЗЕТА

1956 йил 4 январдан нашр этила бошлаган

• 10 ноябр, №46(3584) •

Миллий мафкура халқнинг мақсад-муддаоларини ифодалайди, тарих синовларидан ўтишда унинг руҳини кўтариб, суянч ва таянч бўлади, шу миллат, шу жамият дуч келадиган кўплаб ҳаётий ва маънавий муаммоларга жавоб излайди. У инсонга фақат моддий бойликлар ва неъматлар учун эмас, аввало, Аллоҳ таоло ато этган ақл-заковат, иймон-эътиқод туфайли юксак маънавиятга эришиш учун интилиб яшаш лозимлигини англатадиган, бу мураккаб ва таҳликали дунёда унинг тараққиёт йўлини ёритадиган маёқдир.

Ислом КАРИМОВ

ТАРАҚҚИЁТ ЙЎЛИНИ ЁРИТАДИГАН МАЁҚ

Ўзбек халқи ўз тарихининг янги мингйиллигига қадам қўйиш арафасида турибди. Мамлакатимиз XXI асрга жаҳон ҳамжамиятида ўз ўрни, ўз мавқеига эга бўлган мустақил давлат сифатида кириб бормоқда. Бу биз учун жуда қувонарли ва бағоят шарафлидир. Буюк келажак ва улуғвор мақсадлар сари дадил одимлаётган Ўзбекистонимизни ўзимнинг Ватаним, муқаддас маконим, деб билган ҳар бир фуқаро унинг бахт-саодати, куч-қудрати, фаровонлиги йўлида фидойи бўлишни ўзига бурч ҳисоблаши лозим. Ватандошлар қалбида юксак туйғуларни тарбиялаб, камол топтирувчи куч эса миллий ғоя ва истиқлол мафкурасидир.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримов асарлари асосида яратилган «Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва ғоялар» рисоласи (Тошкент — «Ўзбекистон» — 2000) маънавий ҳаётимизнинг, мафкуравий жабҳамизнинг янги босқичини белгилаб бергани билан ғоятда қимматлидир. Рисола юртбошимизнинг сўзи билан очилади. Унда маънавий-маърифий тараққиётимиз тамойиллари, Ватан равнақи, ёш авлодни юксак миллий ва умуминсоний қадриятлар руҳида тарбиялашнинг долзарб масалалари баён этилган.

Вазирлар Маҳкамасида айни шу масалалар юзасидан Ўқув дастурлари, дарсликлар ва ўқув қўлланмаларини қайта кўриб чиқиш ва янгиларини яратиш бўйича республика мувофиқлаштириш комиссияси, «Миллий истиқлол мафкураси» концепциясини тайёрлаш бўйича ишчи гуруҳи, Республика маънавият ва маърифат Кенгаши ҳамда Маърифий ва мафкуравий тарғибот ишларини мувофиқлаштириш кенгашининг қўшма йиғилиши бўлиб ўтди. Йиғилишда айни пайтда чоп этилган «Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар» рисоласи жамиятимизнинг барча қатламларида олиб борилаётган маънавий-маърифий ҳамда ғоявий-тарғибот ишларини кучайтиришга жиддий туртки бериши, бу жабҳада амалий ишлар йўналишини белгилаб олишга хизмат қилиши таъкидланди.

Рисола «Миллий ғоя ва мафкура тарихи», «Ҳозирги замонда инсон қалби ва онги учун кураш», «Ўзбекистон тараққиёти ва мафкуравий муаммолар», «Миллий истиқлол мафкураси», «Миллий истиқлол мафкурасини халқимиз қалби ва онгига сингдириш» деб номланган беш бобдан ташкил топган. Вазирлар Маҳкамасида бўлиб ўтган йиғилишда рисоланинг ҳар бир бобини илмий-амалий, назарий-фалсафий тафсир этиш мақсадида ишчи гуруҳлари тузилгани, бу гуруҳлар таркибига таниқли олимлар ва ижодкорлар киритилгани, рисола моҳиятини халқимизга содда ва равон тилда етказиш, уни ўтмишдаги буюк алломаларимиз қарашлари билан бойитиш зарурлиги қайд этилди.

Шунингдек, йиғилишда сўзга чиққан оммавий ахборот воситалари вакиллари, адиблар ва мутахассислар рисоланинг ҳар бир бандини ўрганишнинг чуқур илмий-фалсафий базасини яратиш, теран тадқиқотлар олиб бориш, диссертацияларга мавзулар белгилаш борасида мулоҳазалар билдирдилар. Рисолани ўрганиш ва миллий истиқлол ғоясини кишилар онги ва қалбига сингдиришда тажрибали муаллимлар, маҳалла фаоллари, корхоналарда бевосита халқ билан мулоқот қиладиган маърузачилар кучидан фойдаланиш зарурлиги таъкидланди.

Бир сўз билан айтганда, «Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар» рисоласи маънавий-мафкуравий ҳаётимизнинг янги босқичини аниқ-тиниқ кўрсатиб берди. Эндиги вазифа, юртбошимиз таъкидлаб айтганларидек, миллий истиқлол ғояси тушунчалари асосида кенг жамоатчилик, зиёлиларимиз, илм-фан ва маданият намояндалари, аввало маънавий-маърифий соҳа ходимлари миллий мафкуранинг асосий тамойилларини фуқароларимиз онги ва қалбига сингдиришга қаратилган ишларни янги босқичга кўтаришларидан иборатдир.

XII аср аввallари. Гўзал Фарғонанинг Марғилон шаҳрига яқин Риштон қасабасида 511 ҳижрий йили ражаб ойининг саккизинчи куни аср намозидан кейин ўз даврининг буюк фақиҳларидан бўлмиш Абубакр ибн Абдулжалил ибн ал-Халил оиласида соғлом ва истеъдодли бир гўдак туғилиб, ҳаёт майдонига қадам қўйди.

Уни Али ибн Абубакр деб атадилар.

Али ибн Абубакр ёшлигиданоқ оила аъзолари меҳру муҳаббатини уйғотиб ўзига хос хислатлари билан бошқалардан ажралиб турарди. Туғма талант, табиий лаёқат, сезгир руҳ, тушуниш ва англаш учун ҳаракат унинг ҳар бир юриш-туришида кўзга ташланарди.

Отаси Абубакр боланинг биринчи мураббийлиги вазифасини ўз зиммасига олиб, уни камолга етказиш учун барча зарур шарт-шароитни яратиб берди.

Али ибн Абубакр эсини таниганидан муккаси билан илм дунёсига шўнғиб, машҳур олимлар, атоқли фақиҳ ва имомлардан дарс олди. Наинки шариат илмлари, балки ўша даврнинг табиий-фалсафий фанларини ҳам ўзлаштириб, илмий ижод йўлига кирди.

Барча фанларни ўрганиш, барча соҳаларда таълиф этишу ёзиш воситаси бўлган араб тили ва адабиётини олий

Биз киммиз?

МАРҒИНОНИЙ ЁҚҚАН ИЛМ МАШЪАЛАСИ

даражада ўзлаштирди. Олимнинг бу соҳадаги ҳайратомуз қобилиятини унинг асарлари, айниқса, «Ҳидоя»да кўриш мумкин.

Ёш олимнинг илм эгаллаш йўлидаги тинимсиз саъй-ҳаракати ва шахсиятининг тўла намоён бўлиши кўпчиликнинг диққат-эътиборида турди, вақт ўтиши билан Шайх ул-ислом, Имоми Ҳумом ва Бурҳонуддин лақаблари унинг тўлиқ исми шарифи — Али ибн Абубакр ибн Абдулжалил ибн ал-Халил ал-Фарғоний ал-Марғинонийга қўшилиб айтиладиган бўлди.

Имоми Ҳумом деганда олий иродали ва юксак ҳимматли дин раҳбари назарда тутилади, Бурҳониддин эса диний ишлар ва шариат илмлари бўйича ҳар бир сўзи ҳужжат ва бурҳон, яъни қатъий далил даражасида турган олим демакдир.

Аллома Абдулҳай Лакнавий унинг насаби Абубакр Сиддиққа бориб тақалади, деб таъкидлаган.

МАРҒИНОНИЙНИНГ ИЛМИЙ МАҚОМИ

Бурҳонуддни Марғинонийнинг бундай юксак илмий даражага кўтарилиб, буюк фақиҳ ва ҳуқуқшунос, ўз даврининг йирик алломаси сифатида танилишига нималар сабаб бўлган эди?

Биз турли тилларда ёзилган турли манбалар ва унинг асарларини кўздан кечиргандан кейин мазкур омиллар қуйидагилардан иборат деган хулосага келдик:

Биринчидан, Бурҳонуддин Марғиноний олий истеъдод ва юксак тафаккур эгаси, илму фан шайдоси эди. Тинимсиз изланиш, янгиликларга интилиш, узилишга йўл қўймасдан

(Давоми 2-бетда.)

ДАВЛАТНИНГ ЧЎНТАГИ

У бизнинг чўнтагимиз эмасми?

Сирдарё туманлараро прокуратурасининг катта терговчиси Эркўзи Бойбўтаев яқинда менга бир қизиқ воқеани айтиб берди. 1998 йил пахта терими мавсумида Оқолтин туманидаги С. Сиддиқов номидаги деҳқон-фермер хўжаликлари бирлашмаси раҳбарлари салкам 100 тонна толани қўшиб ёзишган экан. Орадан кўп ўтмай, бу жиноят очилиб, вилоят прокуратураси тергов ишларини бошлаб юборибди. Албатта, бундай пайтда хўжаликнинг йиллик фаолияти тафтиш қилинади. Вилоят прокуратурасининг хатига асосан бу ишга «Сирагротаҳлил» аудиторлик корхонасининг аудитори Холмамат Пирназаров жалб этилибди. У роса бир ой хўжаликнинг 1998 йилги фаолиятини ўрганибди ва пахта қўшиб ёзилмаган, жиноят содир бўлмаган, деб ҳужжат тайёрлабди.

Қўшиб ёзиш оқибатида давлатга 5 миллион сўмдан кўпроқ зарар келтирилган экан. Тафтишчи эса, чўнтагига тушган 1 миллион сўм (хўжалик раиси унга шунча пора берган экан) эвазига ишни ёпиб юбормоқчи бўлибди...

Яқинда Қашқадарё вилоятининг Китоб шаҳрига бориш учун Тошкент темирйўл вокзалига чиқдим. Эшикдан киришим билан, бир йигит келиб қаерга кетаётганимни сўради. Жавобимни эшитгач, хоҳласам, пласкарт, хоҳласам купе вагонларда давлат нархидан арзонроқ баҳода манзилимга элтиб қўйиши мумкинлигини айтди. Кейин билсам, бу йигит поезд кузатувчисининг «одами» экан. Кузатувчилар ўзларининг чўнтакларини ўйлаб, йўловчиларни давлат нархидан ҳам арзонроқ баҳода манзилига етказиб қўйишар экан.

Бу икки воқеани бир-бирига боғлайдиган бир жиҳати бор: ўз чўнтаги учун давлат чўнтагига тушадиган ҳар қанча маблағдан воз кечиш. Лекин бундан кимга зиёну кимга фойда? Биринчи воқеада қўшиб ёзиш туфайли давлат, яъни хўжалик ишчи-хизматчилари 5 миллион сўмдан кўпроқ зарар кўраяпти. Аммо уни қандайдир тафтишчи 1 миллион сўм пора эвазига ёпиб юбормоқда. Агар вилоят прокуратураси бу ишга эътибор бермаганда тафтишчи мақсадига эришарди ҳам.

Сиз нима дейсиз?

Энди ўйлаб кўринг: 5 миллион сўм давлатнинг ғазнасида қолгани яхшими ёки 1 миллион сўм тафтишчининг чўнтагига кирганими? Тафтишчи бу пулга машина олиб минар ёки уй қурар. Аммо бундан хўжалик ишчи-хизматчиларига, давлатга, қолаверса, сизу бизга нима фойда? 5 миллион сўм давлат хазинасида қолса-чи? Ахир, шу пулни ишчиларга маош қилиб бериш мумкин-ку. Ёки мактаб, боғча қуриш учун сарфланар. Чунки бу 5 миллион сўм сизнинг, бизнинг — ҳаммамизнинг пулимиз.

Энди иккинчи ҳолатни кўриб чиқайлик. Ҳисоблаб кўрсам, Китобгача чиптасиз кетсам 300 сўм фойда қилар эканман. Аммо давлатга 2800 сўм зарар келтирардим. Бир кунда ўнта одам поездга чиптасиз чиқса, 28000 сўм бўлади. Демак, давлат хазинаси шунча пулдан маҳрум бўларкан. Шу билан бирга, қайси бир олғир 25000 сўмни чўнтагига уриб кетаяпти. Ҳайрон қоларли ҳол! Энг ачинарлиси, бу ишлар кўз ўнгимизда содир бўлаяпти. Биз эса, парво ҳам қилганимиз йўқ. Миямизга алмисоқдан қолган бир фикр ўрнашиб қолган: озгина ўғирлагани билан давлатнинг моли камайиб қолмайди. Йўқ, биродар, камайиб қолади. Баъзида солиқнинг кўплигидан нолиймиз. Аммо давлат дегани ўша сиз билан биз тўлайдиган солиқ ҳисобига яшашини хаёлимизга келтирмаймиз. Ўша ўғирликлар бўлмаса кўпроқ маблағ тушишини, шунинг ҳисобига солиқ миқдорини пасайтириш мумкинлигини ўйлаб ҳам кўрмаймиз.

— Уйимизга кўчиб келганимизга ўн йил бўлди, — дейди бир ҳамкасбим. — Мавзеимиз бўйича барча уйларга газ плита ўрнига электр плита ўрнатилган. Шунинг учун электр энергия ҳақини газли уйларга қараганда бироз кўпроқ тўлаймиз.

Электр ҳисоблагичлар йўлакларда жойлашган. Яқинда тасодифан қўшнимнинг электр ҳисоблагичига кўзим тушиб қолди. Қарасам, улар биздан тўрт баравар кам электр ёқибди. Тўғриси, ҳайрон қолдим. Қўшним уйига биздан икки ҳафта олдин кўчиб келган. Ўшандан буён шу ерда яшайди. Ўн йил давомида бир-икки ой бўлса-да, болачақаси билан бирор ёққа кетганини ҳам кўрмаганман. Шундай экан, нега қўшним биздан ҳеч бўлмаса бир баравар эмас, тўрт баравар кам электр ёққан?..

Бу воқеани бошқа бир қўшнимга айтгандим, у роса кулди. Унинг гапига қараганда, айримлар ҳар икки-уч ойда монтёрни чақириб электр ҳисоблагичларнинг кўрсаткичини орқага айлантириб олар экан. Бунинг учун монтёрга ўша ўчирилган киловаттга кетадиган пулнинг ярмини берар экан. Хуллас, монтёр чўнтагига тушадиган юз сўм пул учун давлатни 200 сўмдан маҳрум қилар экан.

Афсуски, бундай ҳолат фақат ҳамкасбимизнинг қўшнисиникида содир бўлаётгани йўқ. Юзлаб, минглаб хонадонларнинг электр ҳисоблагичлари орқага айлантирилади. Кўпчилигимиз буни биламиз. Лекин ҳеч кимга ломлим демаймиз. Чунки электр ҳисоблагичларнинг орқага айланиши туфайли келтирилаётган зарарни қоплаш учун менинг ҳам чўнтагимдан пул кетади деган фикрдан йироқмиз. Буни ўйлаб ҳам кўрмаганмиз. Аслида эса, бу зарарлар охир-оқибат ҳаммамизнинг ҳамёнимиздан қопланади. Қандай қилиб дейсизми? Мана, эшитинг. Мамлакат бўйича бир кунда ёки бир ойда кетаётган электр миқдори аниқ. Унинг пули тўланиши шарт. Уйларда электр ҳисоблагични орқага айлантириш туфайли ўчирилган киловаттлар ҳеч қачон йўқ бўлиб кетмайди. Улар кўчаларда, йўлакларда ёнаётган ёритгичлар ҳисобига уриб юборилади ва биз тўлаган солиқ ҳисобидан шаҳар ёки туман хазинаси орқали унинг пули тўланади. Энди ўзингиз ўйлаб кўринг, давлатнинг чўнтаги, бу — бизнинг чўнтагимиз эмасми? Шундай экан, уни ҳар хил юлғичлар, ўғрилардан асраш ҳаммамизнинг ишимиз бўлиши лозим.

Шунга эришмас эканмиз, адолатнинг қудрати ночор бўлаверади. Оғзимиздаги нонимизни ўзимиз юлғичнинг қўлига тутқазишдан ор қилмас эканмиз, фаровонлик ҳақида сўз очиш бефойда. Ўз нонимизни бутун қилиш ҳам ёхуд уни ноҳалол хизматчию товламачининг чангалига қўш қўллаб тутқазиб, «насибамиз»ни туя қилиш ҳам ўз қўлимизда.

Биродарлар, ҳозирни, оёғимиз остинигина кўриб, каззобларга чув тушмайлик. Эртани, индинни, келажакни ҳам ўйлаб, кўзимизни каттароқ очиб, ўз насибамиз, ўз истиқлолимизга ўзимиз эгалик қилайлик!

Беккул ЭГАМҚУЛОВ

КИМНИНГ ОТИ ЗЎР КИШНАЙДИ?

Ишдан ҳориб қайтгандан сўнг, тўйиб ором олиб ухлашга нима етсин. Тинч, осойишта уйқу танингиздаги куч-қувватни тиклайди, эртанги иш кунингиз самарали бўлишини таъминлайди. Бироқ ширин туш кўриб ухлаб ётганингизда деразангиз тагида ёввойи ўкирган ёки чинқирган товуш қулоғингизни қоматга келтирса-чи?! Уйқунгиз барбод бўлади, асабингиз бузилади. Бундай аччиқ товушлар тун бўйи бир неча бор такрорланса — кўринг томошани! Эрта туриб ишга боришни ҳам ўйлаб қоласиз. Энди ҳар оқшом ана шундай аҳвол такрорланса, албатта, дингизни докимгадир айтишдан бошқа иложингиз қолмайди.

Куюнчак газетхонлар ёзади

Ҳамшаҳарларимизнинг чиройли машиналарда юришларига ҳечам қаршилигим йўқ, бу менда ҳавас уйғотади, асло ҳасадмас. Боз устига, уларнинг ўз шахсий мулкларини бадният кимсалардан асраш учун ғамхўрлик қилишларида ҳам ҳеч қандай ножўя ниятни кўрмайман. Пешона тери билан топилган мулк кўз қорачиғидай сақлангани маъқул. Аммо бундай эҳтиёткорлик чоралари мен қатори «отсиз, эгарсиз» кишиларнинг соғлигига зиён етказиш эвазига бўлмаслиги керак-да!

Транспорт воситаларига ўғирлаб ҳайдаб кетишга қарши ўрнатилган қурилмалар қонун орқали тақиқланмаган, албатта. Айрим қўни-қўшнилар, меҳмонларнинг автомобилларини гаражда ёки тўхташ жойида сақлашлари чўнтакларини кўтармаслигини ҳам тушунаман. Бундай ҳолларда автомобилларга ўрнатилган товуш берувчи қурилмалар қўли қинғирлардан огоҳлантирувчи ягона имконият. Бироқ бу қурилмани етти маҳаллага жар соладиган қилиб созлаш ёки «кимнинг оти зўр кишнайди» қабилида узлуксиз «вой-вой»латиш керакми?

Қолаверса, шахсий автомобил муҳофазасининг бошқа йўлларини ҳам ўйлаб кўриш керак. Масалан, бирор-бир хатар юз берганда машина эгасига ёки милицияга радиоалоқа орқали сигнал берадиган қурилма ўрнатиш мумкин. Агар бундай вазиятда қўни-қўшни, маҳалла-кўй эътиборини жалб этиш лозим кўрилса, товуш чиқарадиган қурилма ўрнига машина чироқларини ўчириб-ёқиб огоҳлантирадиган восита ўрнатса ҳам бўлар...

Бир қарашда буни муаммо деб аташга ҳам тилинг бормайди-ю, бироқ ишдан кейин ҳордиқ чиқариб, ширин уйқуга кетган чоғингда деразанг тагида уч-тўртта автомобил бири қўйиб бири олиб шовқин солиб турса, асабинг чидамайди: ҳой, биродар, машинанг ўзингга буюрсин, ахир, одамларнинг оромини бузмагин-да, дейсан.

Тошкент **Э.АҲМАДАЛИЕВ**

НУРЛИ ИЗЛАР

Ҳаётда инсондан қилган яхшиликлари, эзгу амаллари қолади. Жамият баҳоли қудрат ҳисса қўшишга интилиб яшаган киши борки, у албатта қадр топади. Нурга интилиб яшаган инсондан нурли излар, ёрқин хотиралар қолиши тайин. Устоз санъаткор, самимий инсон Раззоқ Ҳамроевнинг 90 йиллигига бағишлаб Муқимий номидаги театрда бўлиб ўтган хотира кечасига тўпланган санъат мухлисларининг, жамоатчилик вакилларининг, маданият ва санъат ходимларининг кўнгилларидан ана шундай ўй-туйғулар кечган бўлса ажаб эмас.

Хотира кечасида Ўзбекистон Республикаси Президентининг Давлат маслаҳатчиси Аҳмаджон Мелибоев, Маданият ишлари вазири Хайрулла Жўраев ва бошқалар ўзбек маданияти, миллий театримизнинг атоқли намояндаси Раззоқ Ҳамроевнинг санъатимиз ривожидаги тенгсиз хизматлари ҳақида сўзладилар.

Ўзбек миллий маданиятининг улуғ намояндаси, Ўзбекистон халқ артисти, давлат мукофотлари соҳиби Раззоқ Ҳамроев миллий театр ва кино санъатимиз равнақига беқиёс ҳисса қўшган, актёрлик маҳорати ва режиссура жабҳаларида ўзига хос мактаб яратган беқиёс санъаткордир.

Ижодий фаолиятини Наманган театрида бошлаган Раззоқ Ҳамроев бутун умри давомида ўзбек театри тараққиёти йўлида туганмас илҳом билан хизмат қилди. Санъаткорнинг узоқ йиллик изланишлари бевосита Муқимий номидаги мусиқий театр билан боғлиқ. У мазкур санъат масканида Маннон Уйғур, Етим Бобожонов, Музаффар Муҳамедов каби устозлар анъаналарини изчил давом эттирди. Ўзининг салкам ярим асрлик фаолияти мобайнида профессионал ижрочилик маҳоратини такомиллаштиришга, услубий изланишларни ижодий жараёнга тадбиқ этишга эътибор берди. Р.Ҳамроевнинг Муқимий театри саҳнасида яратган ўнлаб сермазмун образлари жозиб кучининг ўзига хослиги билан миллий ижрочилик санъатимизнинг кўрки, салобати сифатида саҳна санъатимиз тарихидан муносиб жой олди.

Устознинг режиссура соҳасидаги изланишлари ҳам алоҳида аҳамият касб этади. Унинг Муқимий театрида илк бор саҳнага қўйган «Олтинкўл» драмаси 20 йил мобайнида саҳнадан тушмади. Бундан ташқари, «Ватан ишқи», «Икки билакузук», «Жон қизлар», «Мавлоно Муқимий», «Паранжи сирлари», «Ҳалима», «Навоий Астрободда», «Гули сиёҳ», «Тошболта ошиқ», «Нурхон»(уч марта), «Ажаб савдолар» каби кўплаб асарларни саҳнага қўйиб, уларнинг аксариятида бош ролларни маҳорат билан ижро этди.

Драматургияда ўз истеъдодини синаб кўрган улуғ санъаткор кино санъати соҳасида ҳам баракали ижод қилди. Раззоқ Ҳамроев ўзбек киносида биринчи бўлиб Алишер Навоий образини яратди. Насриддин, Муқимий, Мирзакарим қутидор, Профессор, Беруний, ҳазрат Миён Бузрук каби бир неча образлари ўзбек миллий киносининг зарварақларини ташкил этади. Шунингдек, у ижодий фаолияти мобайнида 500дан ортиқ дубляж филмларига овоз берди. Р.Ҳамроев ва унинг авлодига мансуб актёрлар дубляж соҳасини юксак поғонага олиб чиқишга муяссар бўлдилар.

Раззоқ Ҳамроев 1954 йилдан умрининг охиригача ҳозирги Маннон Уйғур номидаги Санъат институтида ёш санъаткорларни тарбиялаш ишига муносиб ҳисса қўшди. 1958 йили мазкур институтда «Мусиқали театр актёри» факултетига асос солди ва узоқ йиллар шу ихтисослик бўйича шогирдлар тайёрлади. Педагогика соҳасидаги самарали фаолияти учун институт профессори бўлди.

Ўзбек миллий маданияти тарихида «домла» номи билан шуҳрат қозонган улуғ санъаткор Раззоқ Ҳамроев ижодий фаолияти ҳали кўплаб авлодлар учун намуна бўлиб хизмат қилиши шубҳасиз.

Г.УМАРОВА

БИЛДИРИШ

Шу йил 14 ноябр, сешанба куни соат 11.00да Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасида(Метронинг «Мустақиллик майдони» бекати, Жавоҳирлал Неру, 1-уй) «Миллий истиқлол ғояси ва ҳозирги адабий жараён» мавзуида давра суҳбати бўлади. Давра суҳбатига барча адиблар, адабиётшунослар ва адабиёт мухлислари таклиф этилади.

* * *

Шу йил 23 ноябр, пайшанба куни соат 11.30да Тошкент давлат иқтисодиёт университетида(Ўзбекистон шоҳкўчаси, 49-уй) ёзувчиларнинг талабалар билан «Миллий ғоя ва бугунги ёшлар» мавзуидаги учрашуви бўлади.

Учрашувда таниқли ижодкорлар: Абдулла Орипов, Иброҳим Раҳим, Жуманиёз Жабборов, Нормурод Нарзуллаев, Муҳаммад Юсуф, Усмон Азим ва бошқалар иштирок этади.

Учрашувга марҳамат!

МУҲАММАД ИҚБОЛНИ ШАРАФЛАБ

Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон Давлат Миллий университети Маданият саройида Покистон Ислом Республикаси элчихонаси ташаббуси билан шарқнинг буюк файласуф шоири Муҳаммад Иқбол ижодига бағишланган адабий кеча бўлди. Кечани университетнинг биринчи проректори, профессор Р. Муртазоева очиб, алломанинг ижодий мероси ҳақида сўзлади. Покистон Ислом Республикасининг Ўзбекистондаги фавқулодда ва мухтор элчиси Фазал Ғафур файласуф ва жамоат арбоби Муҳаммад Иқболнинг ижодий йўли, у яратган асарларнинг Покистон халқларининг миллий уйғонишига кўрсатган буюк таъсири ва шоир қолдирган бебаҳо ижодий мероснинг аҳамияти ҳақида сўзлади.

Шунингдек, кечада шарқшунос олим Саъдулла Йўлдошевнинг «Аллома Иқбол ва Марказий Осиё», ёш олима Наргиза Шарифхўжаеванинг «Покистоннинг улуғ симолари аллома Иқбол ва Муҳаммад Али Жинна» мавзуидаги маърузалари тингланди. Ўзбекистон Миллий университети ва Шарқшунослик институти талабалари ўзбек ва урду тилларида Муҳаммад Иқбол шеърларидан намуналар ўқидилар. Шубҳасиз, бундай маданий тадбирлар халқларимиз ўртасидаги биродарликни ва адабий алоқаларни янада мустаҳкамлайди.

Бурҳонуддин Али ибн Абубакр ибн Абдулжалил ибн ал-Халил ал-Фарғоний ал-Ришдоний ал-Марғинонийнинг 910 йиллиги

МАРҒИНОНИЙ ЁҚҚАН ИЛМ МАШЪАЛАСИ

(Давоми 2-бетда.)

давомдор ўқиш-ўрганиш унинг ажралмас хислатларидан эди. Фанга қизиқиш олимни узоқ сафарларга йўллаб, асосий фанларни ўзлаштириш учун имкон яратиб берди.

Иккинчидан, у яшаган давр Шарқ Ренессанси(Уйғониш даври)нинг биринчи босқичи бўлмиш IX—XII асрлар, яъни Марказий Осиёда илму фан гуркираб ривожланган, жамият тараққиёти учун фиқҳ илми(ислом ҳуқуқи)га улкан зарурат туғилган бир давр эди. Шу сабабли фиқҳ илми бўйича у яратган асарлар, айниқса, «Ҳидоя» китоби ушбу даврда тез-тез пайдо бўлиб турадиган янги-янги муаммоларни ҳал қилишга қаратилган эди.

Учинчидан, олим яшаган қорахонийлар даврида ушбу фазилатсевар сулоланинг тўғридан-тўғри ҳимояси ва ташвиқоти соясида 300га яқин йирик фақиҳлар мавжуд бўлиб, 150дан кўпроқ ҳуқуқий асарлар, 20 фатово ёзилган эди, улардан 98 фоизи ҳанафий мазҳабига тегишли бўлган.

Бундай гуллаб-яшнаган муҳитда Марғиноний ва унинг авлодлари қорахоний ҳукмдорлар билан дўстона муносабатда, шайх ул-исломлик олий вазифасини бирин-кетин бажара бориб, барча моддий ва маънавий имтиёзлардан баҳраманд бўлиб яшадилар. Ўша давр Марғинонийга илмий ютуқларга эришиш учун қулай шароит яратиб берди.

Тўртинчидан, Марғинонийнинг Абуҳанифа Нуъмон ибн Собит мазҳабига мансублиги ҳам унинг камолот даражасига кўтарилиши учун катта омил бўлди.

Марғиноний бу мазҳабнинг кенг доирасида сон-саноқсиз ҳуқуқий масалаларни ҳал қилиш йўлларини топиб олишга муваффақ бўлди. Раъй ва қиёсга суяниш Марғинонийга ўз малакасини ошириб, ислом ҳуқуқи фалсафасининг туб моҳиятига етиб бориш ва эркинлик билан мазҳабнинг белгиланган ҳудудида фикр юритиш учун қулай имконият яратиб берди. У тўғридан-тўғри мустақил суратда ижтиҳод қилиш ваколатига эга бўлмаса ҳам, ўз илмий-ҳуқуқий асарларини яратишда қиёсдан(қиёси жалийдан), айниқса, қиёснинг иккинчи тури бўлмиш қиёси хафий ёки истеҳсондан кенг кўламда фойдаланди.

Истеҳсон қиёсни тарк этган ҳолда инсонлар манфаатига мос келадиган томонни устун қўйиб, унга амал қилишдир. Истеҳсон ҳар доим қиёс — қиёснинг биринчи тури(қиёси жалий)га қарши ва ундан кучли туради, ҳанафий мазҳабининг энг муҳим манбаи ҳисобланади. Абу Ҳанифа белгилаб берган шартлар асосида зарурат туғилган чоғларда ундан кенг кўламда фойдаланиш мумкин. Абу Ҳанифанинг ўзи энг муҳим бўлган юзлаб ҳуқуқий муаммоларни ушбу қоида асосида ечиб берган. «Ҳидоя»ни диққат билан ўқиган киши Марғиноний ушбу принципга қай даражада қизиққани ва ундан жуда ўринли фойдаланганлигининг гувоҳи бўлади. Шунинг учун айрим олимлар Марғинонийни «ал-Мужтаҳид фил-мазҳаб», яъни мазҳаб бўйича мужтаҳид деб билганлар.

МАРҒИНОНИЙ АСАРЛАРИ

Шайх ул-ислом Марғиноний кўп асарлар муаллифидир. Уларнинг ҳар бири ўз ўрнида катта илмий аҳамиятга эга. Манбаларда қайд этилишича, улардан бизга маълум бўлганлари қуйидагилардан иборат:

1. «Нашр ул-мазҳаб»(Мазҳаб тарқалиши бўйича китоб);
2.«Китобу таносук ил-хос» ёки «Маносик ул-ҳаж»(Ҳаж ибодатига оид китоб),
3. «Китоб фил-Фароиз»(Мерос масалалари ҳақида китоб);
4.«Ат-тажнийс вал-мазийд»(ҳуқуқий муаммолар ечимига бағишлаб ёзилган иккита китоб);
5. «Мухторот ан-навазил»;
6. «Мазийд ун-фи фуруъ ил-ҳанафия»(Ҳанафия мазҳаби бўйича фиқҳ тармоқларига қўшимча);
7. «Муҳаммад ибн Ҳасан аш-Шайбонийнинг «Ал-Жомиъ ал-Кабир» номли асарининг шарҳи»;
8. «Бидоят ул-мубтадий»(Фиқҳ илмига кириш учун бошланғич китоб);
9. «Кифоят ул-мунтаҳий»(Тугатувчини қониқтирувчи китоб) — «Бидоят ул-мубтадий»га ёзилган 8 жилдли катта шарҳ ва
10. «Ал-Ҳидоя фи фуруъ ил-фиқҳ»(Ҳуқуқ тармоқлари бўйича йўлланма). Бу китоб Марғинонийнинг шоҳ асари бўлиб, «Бидоят ул-мубтадий»га ёзилган тўрт жилддан иборат шарҳдир.

Бурҳонуддин Марғиноний «Ҳидоя»да ҳуқуқий муаммоларни ечиш жараёнида фақат тўртта асосий мазҳаб(ҳанафий, моликий, шофиъий ва ҳанбалий мазҳаблари)гагина эмас, балки ўз ўрнини бошқа мазҳабларга бўшатган зоҳирий ва авзоъий мазҳабларига доир фикр-мулоҳазаларни ҳам ўрни келганда текшириб ўтади ва ҳар бири ҳақида ўз нуқтаи назарини билдиради. Ушбу нуқтаи назардан «Ҳидоя» Ад-Дабусий томонидан асос солинган илм ул-хилофни кенг кўламда ўрганиш учун ҳам муҳим ва эътиборли манба ҳисобланади. Айни ҳолда уни охирги даврда янги бир фан сифатида юзага келган «Қиёсий ҳуқуқ»нинг ўзига хос бир шакли деб эътибор бериш мумкин.

Марғиноний фиқҳий нуқтаи назардан ҳуқуқий масалаларни изоҳлаш жараёнида уларнинг машрўъ(раво—қонуний) ёки номашрўъ(нораво—ғайриқонуний) эканлигини нақлий далиллардан кейин, ақлий далиллар билан ҳам ёритиб ўтади. Ушбу нуқтаи назардан «Ҳидоя»ни ислом ҳуқуқи фалсафаси ва кейинги даврларда кенг ривожланган «Ҳуқуқ фалсафаси» фанининг манбаларидан бири, деб қабул қилсак, тўғри хулоса чиқарган бўламиз.

«ҲИДОЯ»НИНГ ТУЗИЛИШИ ВА УНДАН ФОЙДАЛАНИШ

«Ҳидоя»нинг биринчи жилди таҳорат ва амалий ибодатлар — намоз, рўза, закот ва ҳажга; иккинчи жилди оила ҳуқуқи, қул сақлаш муаммолари, ҳудуд жазолари(Оллоҳ томонидан белгиланган жазолар), халқаро ҳуқуқ меъёрлари, ширкатчилик, ислом ҳуқуқига хос бўлган вақф ҳуқуқи каби масалаларга; учинчи жилди муомалот — фуқаролик ҳуқуқи турлари, суд ваколати, суд жараёни; тўртинчи жилди эса, экинчилик ва ер муаммолари, ер солиғи, жиноят турлари, гувоҳлик ва бошқа кўп мавзуларга бағишланган.

Шариат илмларининг барча соҳаларини ўзлаштириб олган буюк фақиҳ, йирик аллома, Имоми Ҳумом, Шайх ул-ислом Бурҳонуддин Марғинонийнинг шоҳ асари бўлмиш «Ҳидоя» энг мўътабар ҳуқуқий қўлланма сифатида саккиз асрдан буён бутун ислом дунёси, айниқса, Марказий Осиё мамлакатлари, Ҳинд ярimороли, Туркия ва кўпгина араб мамлакатлари, хуллас, барча ислом ўлкалари учун энг дақиқ ва ишонарли манбалардан бири вазифасини ўтаб келмоқда.

«Ҳидоя» Миср Араб республикасидаги энг қадимги дорулфунун «Ал-Азҳар», Афғонистон Ислом дорулфунуни, Ҳиндистон Олигарҳ университети, «Девбанд» дор ул-улуми, бошқа ислом мамлакатлари олий ўқув юртларининг таълимий нисоблари(ўқув дастурлари)га киритилган. Бу улуғ китоб қонунчиликни ривожлантириш учун асосий манбалардан бўлиб, қўлланиб келмоқда. Афғонистон ва Ҳинд ярimоролида «Канз» ва «Қудурий» китобларидан кейин, «Ҳидоя»ни етук устоддан ўқиб тамомламаган толиб ҳақиқий фиқҳ олими ҳисобланмайди.

«ҲИДОЯ»НИНГ ТАРЖИМАЛАРИ

«Ҳидоя» Шарқий Ҳиндистон ширкати тасарруфидаги Бангола вилояти маҳкамалари учун 1776 йили Ғулом Яҳёхон томонидан форс тилига таржима қилинди. Ўшанда инглизлар идораларида Ҳиндистон бўйича ишлар қисман форс тилида олиб бориларди. Ушбу таржима 1807 йили Калкутта шаҳрида чоп этилган. Таажжубли жойи шундаки, «Ҳидоя» биринчи марта араб ёки форс тилида эмас, балки Чарлз Ҳамилтон таржимаси асосида инглиз тилида 1791 йили Лондонда босилиб чиққан. Ушбу тўрт жилдан иборат таржима жуда қимматли ва ноёб бўлгани учун 1870 йили С.Г. Гарийнинг назорати остида янги бир жилдлик чоп қилинган. Охирги марта инглизча таржимаси 1982 йили Лоҳурда босилди.

Н.Гродеков «Ҳидоя»ни инглизча таржимасидан рус тилига таржима қилиб, 1893 йили Тошкентда нашрдан чиқарди.

Олмониялик олим дўстимиз доктор Экарт Шивайк тўплаган маълумотларга кўра, «Ҳидоя»нинг машҳур нашрлари қуйидагилардан иборат: арабча асл матни 1818 йили Калкуттада, сўнгра Бўмбай, Лакнов, Кавнпоре, Деҳлида чоп этилган. Қоҳирада XIX асрда, 1888 йили Қозон шаҳрида босилган. Унинг биринчи танқидий матни 1908 йили Қоҳира шаҳрида нашр этилган ва энг янги танқидий матни ҳам 1980 йили Қоҳирада босмадан чиқарилган.

«Ҳидоя»нинг русча таржимаси нусхалари камайиб, йўқолиш даражасига етган эди. Шу сабабли 1994 йили профессор Акмал Саидов томонидан «Ўзбекистон» нашриётида унинг биринчи жилди катта ададда нашр қилиниши ғоят муҳим ва хайрли иш бўлди. Асарнинг бошқа жилдлари ҳам нашр этилиш арафасида.

«Ҳидоя»нинг араб тилидан ўзбек тилига тўғридан-тўғри таржимаси салоҳиятли фиқҳшунос олим Салоҳуддин Муҳиддинов раҳбарлигида бир гуруҳ ёш олимлар томонидан бошланиб, айни замонда биринчи жилди нашрга тайёрланган.

МАРҒИНОНИЙ ВАФОТИ

Манбаларда зикр этилишича, Марғиноний кўпроқ муддат Самарқандда яшаб, умрининг охиригача ўша ерда ижод билан шуғулланиб, сешанба кечаси, зул-ҳижжа ойининг 14 куни 593 ҳижрийда(1196-97 мелодий йил) Самарқандда ҳаётдан кўз юмган. Шомий «Радд ул-мухтор»да ёзишича, у 400га яқин Муҳаммад исмли олимлар дафн қилинган «Турбат ул-Муҳаммадийн» яъни Муҳаммад исмлилар қабристони ёнида дафн этилган.

МАРҒИНОНИЙ АВЛОДЛАРИ

Марғиноний ёққан илму фазилат машъаласи ҳеч қачон унинг авлодлари томонидан сўндирилмай, ҳар доим нур таратиб турган. Улар илму фазл даргалари бўлиб яшаганлар. Аллома авлодлари қорахонийлар давридан темурийлар, бобурийлар, шайбонийлар давригача юксак иззат-эътиборга эга бўлиб келганлар. Турли манбаларда қуйидаги олимлар унинг авлодлари, айни замонда айримлари унинг шогирдлари сифатида танилган:

1. Шайх ул-ислом Имодуддин ал-Фарғоний фиқҳ илмини отаси Марғиноний ва қози Заҳируддин Бухорийдан ўрганиб, халқ ичида катта ҳурмат ва ишонч қозониб, бошқа икки укаси каби, фатво бериш ваколатига эга бўлган. «Адаб ул-Қозий» номли асар унинг қаламига мансуб. Шеърий истеъдод соҳиби.

2. Шайх ул-ислом Умар Низомуддин ал-Фарғоний Марғинонийнинг ўғли, «Ал-Фавоид» ва «Жавоҳир ул-фиқҳ» номли китоблар муаллифи эди. «Жавоҳир ул-фиқҳ» муҳим фиқҳий манбалардан иқтибос этилиб, «Ҳидоя» китоби тартиби асосида тузилган. ЎзРФА Абу Райҳон Беруний номидаги Шарқшунослик институти қўлёзмалар хазинасида асарнинг иккита қўлёзма нусхаси сақланмоқда.

3. Марғинонийнинг яна бир ўғли Муҳаммад Абулфатҳ Жалолуддин ал-Фарғоний бўлиб, ўз даврида ҳанафий мазҳабининг раёсати унга тегишли эди. У фиқҳ илмини отасидан таҳсил қилиб, илмий мақоми ва фазилатлари билан машҳур бўлган.

4. Абулфатҳ Зайнуддин Абдурраҳим ибн Имодуддин — «Ҳидоя» муаллифининг невараси. Самарқандда яшаб, «Фусул ул-имодий» ёки «Ал-фусул ул-имодия» номли муомалот, яъни фуқаролик ҳуқуқи бўйича ёзган асари билан машҳурдир.

Аллома Лакнавий машҳур олимлар Шамс ул-аимма Кардарий ва Жалолуддин Маҳмуд Астарушнийни Марғиноний авлодларидан, деб қайд этган.

Ибн Арабшоҳ Темур ҳақида ёзган китобида Соҳибқиронга яқин фақиҳлардан Марғиноний фарзандларидан бўлмиш Мавлоно Абдулмаликни тилга олади. У мударрислик вазифаси билан шуғулланиб, айни замонда, нарда ва шахмат ўйинларини яхши билган, шеър ҳам ёзиб турган.

Хожа Абдулаввал эса, Мавлоно Абдулмаликнинг амакиваччаси, ундан кейин ҳанафий мазҳаби бўйича Мовароуннаҳр раёсати унга тегишли бўлган.

Абдулмаликнинг ўғли Мавлоно Исомуддин 840 ҳижрий йили Самарқандда мазҳаб раёсати мақомида ўтирган бўлиб, 814 йили ҳаж сафаридан қайтиш чоғида Ҳожитархон шаҳрида Ибн Арабшоҳ билан учрашиб, араб тилида ёзган шеърларидан унга ўқиб берган экан.

Хулоса қилиб айтиш мумкинки, Бурҳонуддин Марғиноний ислом ҳуқуқшунослиги тарихида чуқур из қолдирган, XIII асрдан буён дунё ҳуқуқшунослари диққатини ўз ватани Риштон, Марғилон, Фарғона — Ўзбекистонга жалб этиб келган буюк аллома ва беназир фақиҳдир. Унинг шоҳ асари — «Ҳидоя» китоби классик фиқҳий асар сифатида асрлар оша ўз аҳамиятини сақлаб келмоқда.

Улуғ донишманднинг 910 йиллигини халқаро миқёсда нишонлаш ҳақида Ўзбекистон ҳукумати томонидан чиқарилган қарор катта тарихий аҳамиятга эгадир. У алломанинг номини халқаро илмий доираларга қайтадан танитиш, қолдирган илмий меросини чуқур ўрганиш учун кенг имкониятлар яратиб беради.

Абдулҳаким ШАРЪИЙ ЖУЗЖОНИЙ,
Тошкент ислом университети фиқҳ кафедрасининг мудири, ҳуқуқшунослик фанлари номзоди

РАҲМАТГА ЛОЙИҚ ОЛИМ

Устодлар

Олим бўлиш осонми? Бу ҳақдаги машҳур мақолни кўп эшитгансиз. Балки ўзингиз ҳам неча бор нақл этгандирсиз. Лекин ҳақиқатдан ҳам шундайми? Жавоб беришга шошилманг. Аввал мана бу ҳадиси шариф мазмунини бирга мулоҳаза қилайлик.

Пайғамбар алайҳиссалом бир куни саҳобалар ҳузурида шундай марҳамат қилдилар: «Кимнингки кечаги ва бугунги куни баробар бўлса, у мағбундир. Яъни, у ютқазибди. Ҳар кимнинг бугунги куни кечагисидан кам бўлса, у малъундир. Яъни, у лаънатга учрабди. Бугунги куни кечагисидан зиёда бўлган киши марҳумдир. Яъни, Худонинг марҳаматига сазовор бўлибди». «Марҳум» деган сўз вафот этганларга нисбатан ишлатилади-ку, дея ажабланманг. Аслида бу сўз «Худонинг раҳматига эришиш» маъносини англатиб, тирикларга нисбатан ҳам қўлланиши мумкин.

Ушбу ҳадиси шарифни эшитган саҳобаи киромлар «Бугунги кун кечагидан зиёдароқ бўлиши учун нима қилиш керак?» дея бош қотиришибди. Бири ҳар куни кечагидан кўра икки ракаат кўпроқ нафл намози ўқишни маслаҳат берибди. Қарашса, бунинг ҳеч чегараси йўқ. Қолаверса, инсон зотининг тоқати ҳам жуда кўп эмас. Иккинчилари ҳар куни нафл рўза тутиш маъқулроқ эканлигини таъкидлабди. Мулоҳаза қилишса, бунинг билан ҳам бугунги кунни кечагидан ортиқ қилиб бўлмайди. Расулуллоҳ саллоллоҳу алайҳи васалламнинг ҳузурига бориб, мазкур ҳадисни шарҳлаб беришни сўрашибди. Пайғамбар алайҳиссалом бугуннинг кечаги кундан ортиқроқ бўлиши учун илм талаб қилиш зарурлигини таъкидлаган эканлар. Зеро, кеча билмаган нарсасини ўрганиш бугуннинг зиёда бўлишини таъминлайди.

Ушбу ҳадиси шарифни эслаганда, ўзбекнинг ҳақиқатдан ҳам Худонинг раҳматига лойиқ умр кечирган, илм заҳматидан

лаззат ололган олимлари кўп бўлгани ва борлигидан қувонмасликнинг иложи йўқ. Ўзбек манбашунослиги ва матншунослиги ривожига улкан ҳисса қўшган марҳум устозимиз Солиҳ Муталлибов худди шундай олимлардан эди.

1900 йил Тошкент шаҳрида мактабдор оиласида туғилиб, тарбия топган Солиҳ Муталлибов болалигиданоқ илмга қизиқди. Мадраса таълимини олди. Форс ва араб тилларини мукаммал ўрганди. Самарқанд Педакадемияси(ҳозирги СамДУ)да ўқиди. Мактаб ва маориф соҳасида жонбозлик кўрсатди.

1938 йили Республика Навоий қўмитаси тузилади. Ёш бўлишига қарамай, илм аҳлининг эътиборини қозонган Солиҳ Муталлибов ҳам мазкур қўмита ишига жалб этилади. У Навоий «Хамса»си, «Вақфия» асари устида тадқиқот ишларини олиб борди. «Ҳайрат ул-аброр» танқидий матни бўйича номзодлик диссертациясини ёқлади.

Бундан ташқари, олим Хондамирнинг «Макорим ул-ахлоқ» асарини форс тилидан таржима қилди. Мазкур мўътабар манбалар шу тарзда ўрганилди, оммалашдики, бугунги кунгача миллий маънавиятимизни юксалтиришга муносиб ҳисса қўшиб келмоқда.

Аслида «Девону луғот ут-турк»дек миллий тил қомусининг ҳозирги ўзбек тилига мукаммал илмий изоҳлар билан таржима қилинишининг ўзиёқ бир олим номи шарафларга бурканиши учун етарли. Илм-фанга, Ватан ва миллатга чинакам муҳаббати бўлмаган киши бундай ишларни бажариши маҳол. Зеро, асарни қадимги араб тилидан ҳозирги ўзбек тилига таржима қилиш, илмий изоҳлар бериш, «Қутадғу билиг» ва «Ҳибат ул-ҳақойиқ»дек нодир манбалар билан қиёслаш, ҳозирги ўзбек тилидаги жуда кўп сўзлар, ибораларнинг шакл ва мазмун жиҳатдан тарихий тараққиётини тушунтириб бериш айтишгагина осон. Бундай ишни амалга ошириш учун тоғдай бардош, бениҳоя ўткир ақл, илму маърифатга бўлган чексиз муҳаббат талаб этилади. Табиийки, Солиҳ Муталлибовда буларнинг барчаси мужассам эди.

Ўзбек фани ва маданияти тарихида улкан воқеа ҳисобланган «Девону луғот ут-турк»нинг тўрт жилдлик таржимаси умумжаҳон туркшунослари томонидан юксак баҳоланди. Мазкур таржима ва «Девону луғот ут-турк» юзасидан олиб борган тадқиқотлари учун Солиҳ Муталлибовга филология фанлари доктори илмий даражаси берилди. Олим «Ўзбекистонда хизмат кўрсатган фан арбоби» фахрий унвони билан тақдирланди.

Она тилимизнинг ҳақиқий муҳиби бўлган Солиҳ Муталлибов бу ишлар билан чекланиб қолмади. Туркий тил ҳақида XIII асрда ёзилган мўътабар манба, муллифи номаълум «Ат-туҳфат уз-закияту фи-л-луғот-тит-туркия»(«Туркий тил ҳақида ноёб туҳфа») номли асарни ҳам ўзбек тилига таржима қилди. Миллий тилга ўгай муносабатда бўлинган ўша замонда она тилимиз тарихига оид бундай мўътабар манбаларни халқимиз маънавий мулкига айлантириш олимдан қанчалик жасорат талаб қилганлигини ҳис этиш мумкин.

Солиҳ Муталлибов Шарқ мамлакатларида маълум ва машҳур «Минг бир кеча» таржимасининг ҳам ташаббускори бўлди. Саккиз жилддан иборат «Минг бир кеча»нинг 1-, 2-, 8-жилдларини унинг ўзи ўзбекчалаштирди. Олимнинг Алишер Навоий мероси сўз бойлигини ўрганиш бўйича олиб борган тадқиқотлари, айниқса, аҳамиятлидир. У Навоийнинг ўзбек адабий тили тараққиётига қўшган ҳиссасини ишончли далиллар асосида таҳлил этди. Улуғ мутафаккир асарларида янги маънода қўлланган сўз ва ибораларни аниқлаб, уларни муфассал изоҳлаб берди.

Таъкидлаш жоизки, бутун умри давомида Солиҳ Муталлибовнинг бугуни кечаги кунидан кам бўлган эмас. Бир сўз билан айтганда, олим чин маънода Тангри таолонинг раҳматига лойиқ инсон эди.

Бу йил ўзбек илм-фани ва маданияти ривожига улкан ҳисса қўшган заҳматкаш олим Солиҳ Муталлибов, агар ҳаёт бўлганида, бир аср юзини кўрган бўларди. Шуни ишонч билан айтиш мумкинки, олимнинг асарлари ҳали яна кўп асрлар билан юзлашажак. Неча-неча авлодлар улардаги маърифат зиёсидан баҳраманд бўлажаклар.

Муҳаммаджон ҲАКИМОВ,
филология фанлари доктори, профессор,
Нурбой ЖАББОРОВ,
филология фанлари номзоди

ГЎЗАЛЛИК ИЖОДКОРИ

Қутлаймиз!

Мусиқанинг сирли ва жозибали олами ҳар қандай инсонни мафтун этади. Бу оламга ўз умрини бахшида этган инсонлар ҳам борки, уларни ҳақиқий гўзаллик ижодкорлари дейиш мумкин.

Ўзбекистон Бастакорлар уюшмаси аъзоси, Республикада хизмат кўрсатган маданият ходими Шоҳида Шоймардонованинг ижодий фаолиятига назар ташлар эканмиз, унинг турли жанрларда ўзига хос асарлар яратиб, кўп сонли мусиқа мухлисларининг муҳаббатини қозонаётганлигини кузатамиз. Шоҳида Шоймардонова ҳақида гап кетганда, энг аввало, унинг уйғур халқи аёллари орасидан етишиб чиққан биринчи профессионал бастакорлигини айтиш лозим. У болалигида мусиқа мактабида таълим олди, сўнг Консерваторияда профессор Б.И.Зейдман синфида таҳсил кўрди. Консерваторияда таҳсил кўрган йиллари ижод қилган скрипка, виолончел, фортепиано учун сонаталар, торли квартет, скрипка ва симфоник оркестр учун бир қисмли концерт, симфоник оркестр учун сюита каби асарлари бадиийлиги ва миллий руҳ билан бойитилганлиги мусиқа жамоатчилиги эътиборини тортди.

Ш.Шоймардонова қаламига мансуб виолончел ва фортепиано учун соната, симфония, симфониетта, «Тут сояси» мусиқали радиоспектакли, Олмаотадаги Уйғур мусиқа театри саҳнасида қўйилган «Салай чаққон», Ўзбекистон халқ шоири Зулфия шеърига ёзилган беш қисмли «Озод Шарқ аёли» кантатаси, шоир Ҳамид Ғулом билан ҳамкорликда яратилган «Муҳаббат навоси» мусиқали драмаси бастакорга катта шуҳрат келтирди. Ш.Шоймардонова ўзбек қўшиқчилиги равнақига ҳам баракали ҳисса қўшиб келаяпти. Ўзбекистон радиоси қошидаги миллий эстрада симфоник оркестри, дуторчи қизлар ансамбли, таниқли ва ёш хонандалар репертуаридан бастакорнинг юздан ортиқ қўшиқлари ўрин олган. Бастакорнинг номи Москва, Олмаота, Бишкек, Душанбе, Таллин, Твер, Торту, Урумчи каби шаҳарлар тингловчиларига ҳам яхши таниш.

Истеъдодли бастакор уйғур халқ мусиқаси меросининг билимдонларидандир. У 80-йиллар бошларида Ўзтелерадиокомпания қошидаги Уйғур мақомчилар ансамблига раҳбарлик қилар экан, жамоанинг ижрочилик маҳоратини оширди. 12 уйғур мақомидан олтитасини ёзув тасмаларига кўчиртирди ва халқ мулкига айлантирди.

Бастакорнинг янгидан-янги мусиқалар яратиб, қалбларга гўзаллик улашаётгани унинг ҳамиша изланишда эканидан, толмай ижод қилаётганидан далолатдир.

А.ЎСАРОВА

Бугун Тошкент Давлат консерваториясининг катта залида атоқли бастакор, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходими Шоҳида Шоймардонова ижодий фаолиятининг қирқ йиллигига бағишланган тантанали ижодий кеча бўлади.

Насим ҲОШИМОВ

Бешафқат ўлим миллий маданиятимиз ва санъатимизнинг йирик намояндаларидан бири, атоқли опера хонандаси, тажрибали мураббий, Ўзбекистон халқ артисти, профессор Насим Ҳошимовни орамиздан олиб кетди. У беназир овоз соҳиби, моҳир актёр сифатида миллий опера ижрочилигига салмоқли ҳисса қўшган санъаткор эди.

Насим Ҳошимов 1920 йили Самарқанд шаҳрида санъаткорлар оиласида туғилди. Ёшлигидан мусиқа ва театр санъатига ихлос қўйди. Замонавий театр хонандалиги сирларини Ўзбек опера студиясида пухта ўзлаштириб, 1946 йилдан умрининг охиригача қадар ўз ижодини Алишер Навоий номидаги катта академик театр фаолияти билан чамбарчас боғлади.

Устоз санъаткор театр саҳнасида узоқ йиллар давомида самарали меҳнат қилиб, «Бўрон», «Лайли ва Мажнун», «Тоҳир ва Зуҳра», «Маҳмуд Торобий», «Гулсара» каби миллий, «Мазепа», «Риголетто», «Травиата» сингари жаҳон мумтоз опера спектаклларида 30дан ортиқ ранг-баранг образлар яратди. Насим Ҳошимов бетакрор, дардли, ҳазин, кучли овоз соҳиби эди. Унинг ижросидаги кўплаб қўшиқлар миллий опера санъатимизнинг олтин хазинасидан ўрин олган.

Машҳур хонанда Тошкент давлат консерваториясининг профессори сифатида юқори малакали опера қўшиқчиларини тарбиялашга ўз ҳиссасини қўшди. Унинг фидойилиги, меҳнатсеварлиги, талабчанлиги, ёшларга меҳрибонлиги барча учун ибрат бўлди.

Ўзбекистон халқ артисти Насим Ҳошимовнинг хизматлари ҳукуматимиз томонидан муносиб баҳоланиб, қатор орден ва медаллар билан тақдирланди.

Ўзбекистон маданияти ва опера равнақига салмоқли ҳисса қўшган устоз санъаткор, ажойиб инсон Насим Ҳошимовнинг хотираси қалбимизда бир умр сақланиб қолади.

Ўзбекистон Маданият ишлари вазирлиги, «Ўзбектеатр» ижодий бирлашмаси

МИРТЕМИР ЁДИ

Аллома шоиримиз, устоз Миртемир ҳаёт бўлганларида айни кунларда 90 ёшга тўлган бўларди. Шу муносабат билан Низомий номидаги Педагогика университетида адабий кеча бўлиб ўтди. Ёзувчилар, шоирлар, адабиётшунос олимлар ва шунингдек университет талабалари иштирокидаги анжуманни университет проректори А.Қирғизбоев очди. Анжуманда шоирлардан Муҳаммад Юсуф, Ҳусниддин Шарипов, Маҳмуд Тоирлар устоз Миртемирга бағишлаб ёзган шеърларидан ўқидилар. Миртемирнинг шогирди ёзувчи Носир Фозилов Миртемир ҳаётидан баъзи лавҳаларни қатнашчилар билан ўртоқлашди. Шоирнинг ўғли Мирза Турсунов отасининг камтарона ҳаёти ҳақида сўзлаб берди.

ИЛДИЗИ МУСТАҲКАМ ДАРАХТ

Танишув

Қаршимдаги дутор чалаётган созанда куйидан таралаётган наво хаёлимда Абдулла Қодирийнинг «Ўтган кунлар»идаги «Йиғларман» куйини жонлантиради:

Ўртоқларим, қўлга олсам торимни,
Беихтиёр ёдлайдирман ёримни!
Чинин айтинг ўртоқларим менга сиз,
Қайта бошдан кўрарманми ёримни?
Кетди тоқат, кетди сабрим... кетдилар...
Синдирарман уриб ерга торимни!

Бир кўриниб яғмо қилган кўнглимни,
Қайтиб яна кўролмадим норимни!..

Ғазал матнида «Йиғларман» деган сўзнинг ўзи йўғу, лекин куй сеҳридан йиғламасликнинг иложи йўқ. Куй таъсирида кўзлардан шашқатор ёш қуйилгани учун ҳам шундай номлангандир бу куй.

— **Ҳар ҳолда, куйни таърифлаб бўлмаса керак!** — дейман созандага.

— Уни фақат қалбдан ҳис қилиш мумкин. Куй сеҳрида ички туғёнлар жўш уради ва беихтиёр, қалбдаги барча туйғулар кўз ёш бўлиб оқади, қалб бу куйни кўз ёш орқали таърифлайди.

— **Куй шўх бўлса-чи?**

— Унда тамоман тескари ҳолат юз беради. Қувноқ куй таъсирида инсон вужуди оҳангга мос равишда тебраниб, аъзолар рақс туша бошлайди. Маҳзун оҳангдан бўшашаётган тана шўх куй ҳаётбахшлик касб этади. Яхши куй дунёни тарк этаётган инсонни ҳам тирилтириш қувватига эга, деганлари шу бўлса керак.

Куйдан таралаётган «бир турлик, бир оҳанглик нафис, мусиқавий товушлар кишининг борлиқ вужудига, қон томирларига ажойиб ўзгариш берган эдилар».

Созанда Исматилла Раҳматуллаев оҳангга мос равишда тебраниб, бутун борлиғи билан дутор чалмоқда, куй ижод қилмоқда. Бу куйларнинг сони 100дан ошиқ. «Онагинам», «Волида», «Онажон», «Ватандир бу», «Ёлғизлик», «Ёдимдадур аллангиз», «Қалбим ардоғи», «Ўзимдан бошқага етмайди оҳим», «Қайдасан», «Баҳорнинг ёмғир томчилари», «Севинч», «Ўйнасин, ўйнасин...» Куйларнинг номланиши ҳар хил. Энг мароқли ижод Она ҳақида ёзиш, ўз ижодингни онангга бағишлаш. 50дан ошиб, 33 йиллик ижодий изланиш билан яшаётган созанда ҳали-ҳамон ўз волидаси учун куй ижод қилишдан чарчамайди. Умр ўтиб бораверади. Ватан ва Онага бахшида умр ҳамиша улуғлик сари бошлайди. Юраги тоза, виждонли, иймонли ижодкор қийинчиликлардан қўрқмай яшайди.

— **Шундай деймизу, лекин ўз ишининг усталари бир ёқда қолиб икки-учта «нарса»си билан «керилаётган»лар ҳам бор,** — *дейман Исматулла акага саволомуз.*

— Мусиқа асбобини кўтарган билан санъаткор бўлавермайди. Миллий созларимиз йўлларини ўрганувчи ёшлар камчил. Ўзимизнинг миллий чолғуларимизни ишлатишга кўпроқ аҳамият беришимиз керак. Ахир, мусиқа шинавандасига ўзбек дардини чет эл чолғу асбоби етказиб беролмайди-ку!

Ўзбек мусиқаси неча минг йиллик тарихий асосга эга. Мусиқа санъатимизни илдизи мустаҳкам баҳайбат дарахтга қиёслаш мумкин. Биз унинг гуркираб яшнашига, барг ёзиб чирой очишига ўз ҳиссамизни қўшишимиз зарур.

Қаршимда миллий мусиқамиз ҳақида жон куйдириб гапираётган оддий созанда Исматилла Раҳматуллаев катта ҳаёт йўлини босиб ўтди. босиб ўтганлиги унинг сўзларида акс-садо бераётгандек бўлади. «Шодлик», «Лазги», «Зарафшон» ва «Ўзбекистон» ашула ва рақс ансамблларида мусиқа раҳбари, созанда ва бастакор бўлиб, ҳамиша халқ хизматига камарбаста инсон сифатида кўп йиллик фаолияти дашту далаларда, қишлоқ ва стадионларда ўтди. Ўзбек санъатидан бошқа миллат халқларини хабардор этишга муносиб ҳисса қўшди. Мустақиллигимиздан сўнг ўзининг оддий дутори билан Швецария, Дания, Голландия, Америка, Жазоир, Ветнам, Куба каби кўплаб чет элларда бўлди. Исматилла Раҳматуллаевнинг дилга яқин наволари катта концертларда ҳам янграб келмоқда.

— Ҳар бир санъаткор ўз меҳнати ва ижоди билан халқнинг кўз олдида санъатнинг юксак чўққиларига кўтарилса, унинг истеъдоди ва меҳнатига ҳамма тан беради, — дейди Исматилла ака. — Миллий созларимизга бўлган эътиборни янада кучайтириш учун, энг аввало, оддий томошабиннинг мусиқий билимини ўстиришга ҳаракат қилишимиз даркор.

Куй тугади. Ҳузурбахш наво мени ажиб бир гўзалликдан баҳраманд этган эди. Куйда созанданинг дарду-ҳасрати, ўю хаёллари ва орзу умидлари зоҳир эди. Куй тинглаш давомида ижодкорнинг тунни кунга улаб чеккан заҳматлари, машаққатли ҳаёти кўз олдимда намоён бўлди...

Адиба ҲАМРО қизи

Ҳалима
АҲМЕДОВА

ҲАР БИТТА ДАРАХТДА БИР ДИЛ ЯШАЙДИ

Жоним риштасидан шеър силқир бугун,
Во ажаб, тилсимли маъвода кўнглим.
Ҳар хазон бандига банду бандаман,
Мезон сочган гулоб савдода кўнглим.

Қўйнимда қуёшни алдаб ухлатдим,
Қамарни кўр қилган ялдода кўнглим.
Гулнинг нафасида оқса-да умрим,
Не қилай, мажнунли саҳрода кўнглим.

Юнус балиқларнинг кўзидами ишқ,
Парилар дил солган дарёда кўнглим.
Гарчи ҳавозодман, ҳаводир наслим —
Ер берган маҳдудваш садода кўнглим.

Мени зарралардан бунёд этди ул,
Бунёдим, барбодим, фанода кўнглим...

ТАБИАТ ДАРСИ

«Ўғлимга мактублар» туркумидан

Ҳар битта дарахтда бир дил яшайди,
Тикилганим сари ўсади кўнглим.
Уларга қулоқ сол, уларни тушун —
Дарахтлар алдашни билмайди, ўғлим.

Жажжи юрагингда кимнинг соғинчи,
Сезаман, не қилай, бошқадир йўлим,
Сенга дадангдан ҳам меҳрибон, яқин
Дарахтлар номардлик қилмайди, ўғлим.

Жасур бўл, кўзингда кўрмай сира ёш,
Ҳар қандай аламни ичингга ют жим.
Дўстлардан азизроқ, дўстлардан баланд,
Дарахтлар ҳеч қачон сотмайди, ўғлим.

Қачондир барваста йигит бўлурсан,
Толеингни кўриб тўлгайдир кўнглим.
Улардан садоқат сабоғини ол —
Дарахтлар хиёнат қилмайди, ўғлим.

АДАБИЁТ ДАРСИ

Гоҳо бўм-бўш кўнглим оралаб,
Судралади кузак шамоли.
Сарғайган гул япроқларига,
Дилим чизар ишқнинг хаёлин.

Тўкилмокда томчилаб умр,
Малакларнинг гул косасидан.
Мен туғилган элим-ку бир кун,
Ёмғирларнинг сирли сасидан.

Дарахт эдим, эгилмас дарахт,
Ўсардим нур эмганим сайин.
Яшил дунё соғинчларида —
Бир кун хазон бўлмоғим тайин.

Шоир эди бебош юрагим,
Талашарди руҳим само, ер.
Мен сендайин пайтимда ўғлим,
Далаларга ўргатардим шеър...

Ўғлим, сендан бошқа кимим бор,
Кўзларингда оқади дилим.
Шеърдай мажнун кунларим ҳаққи,
Сен дунёни шоир қил ўғлим.

* * *

Дардзода кузакнинг маҳрами юрак,
Сени айро этиб видоваш тандан.
Бугун хазонлардай кезаётирман,
Эртага хазондай кезмоғим қайдан.

Қандай кечар экан кечмас кунларим,
Видо боғларини ораладим ман,
Қисмат дафтарига машшота янглиғ,
40та афсонани қароладим ман.

Бари туш, бари туш, бекор бариси,
Юракни юракка уриб синдирдим.
Томирдаги лойқа эҳтиросларни,
Қадим ҳакимадай тиниб тиндирдим.

Қушларим, майсалар — дугоналарим,
Синган юрагимни йиғлаб теринглар.
Эртага қайтмасам олис тушлардан,
Исмимни шамолга боғлаб беринглар.

Бунчалар сўникдир видо боғлари,
Тўкилиб бормокда жонимни майин.
Хазондай қайғули, бесас учаман,
Видо боғларини кезганим сайин.

Ҳомиладор осмон кўзлари ёруғ
Мен унга мангу руҳ этаётирман,
Кўксимни куйдирган бир олов билан,
Маҳдуд тун оралаб кетаётирман.

Дарахтлар, сиз мени қучоқланг маҳкам,
Токи мени излаб топмасин дунё.
Дардзода кузакдай тўлиб оқай бир,
Ахир, мен ҳавоман, ахир, мен ҳаво.

Эркин САМАНДАР

ҒАЙБ ҚУШЛАРИ

Ҳикоя

Мустақиллик йўлида жон берган ватандошларимнинг сўнмас хотирасига бағишлайман.

Муаллиф

Шайхнинг кароматлари Жўжи қулоғига чалинган, ҳали Урганжга юриш бошланмасидан олдиноқ унинг сеҳрларидан хабар топган эди. Дарёни терс оқизармиш, девларни жиловлай олармиш, ўзганинг қўлидаги ёпиқ китобни бетма-бет ўқирмиш қабилидаги гапларни авом тарқатган деб бирда ишонса, бирда ишонмас, аммо буюк Ҳоқоннинг ман-ман деган шомонлари шайхнинг илмига тан беришларини кўриб, дилидаги гумон ўрнини ишонч эгаллай бошлаган эди.

Урганж қамали бошланиб, унинг дарвозаларига яқин йўлаш мушкуллигини ва қалъа девори устида ҳар гал шайх пайдо бўлганида черик беихтиёр орқага серпилишини ўз кўзлари билан кўргач, бу ишонч дилига тағин маҳкамроқ ўрнашди.

Қамал роппа-роса етти ой давом этди. Чигирткадек бесаноқ қўшин ёрдамга келгачгина қалъа дарвозаси емирилиб, жанг шаҳар ичкарисига — маҳалла-майдонларга кўчди. Ҳар битта маҳалланинг олиниши битта қалъани эгаллашдан ҳам мушкулроқ кечганини кўрганида Жўжи тағин шайхнинг каромати ҳақида ўйга толди. Каромат деганда у инсон ботинидаги ҳайбатнинг зоҳирига кўчиб, одамларни мутаассир этишини тушунар, хоразмликларнинг енгилмаслигини эса ана шу ҳайбат уларнинг жон-жонига сингдирилганида, деб биларди. Гўё ҳар бир урганжликнинг юрагига шайх ҳайбати жо бўлгандай, шу ҳайбат уларни арслонга айлантиргандай эди. Қани энди Жўжининг қўлида ҳам шундай бир шайх бўлса-ю у ҳар бир мўғулнинг қалбига арслон ҳайбати ва журъатини жойлаб берса...

Урганж деярли ғайб таслим этилиб, қўшин Нажмиддин Кубро хонақосига яқинлашиб бораётган аснода бу орзу Жўжи қалбини тағин эгаллаб олди. Вақт борида шайхга одам юбориб, агар у рози бўлса, бошини омон сақлаб қолишни ният этди.

Аммо Жўжининг нияти укаси Чиғатойга ёкмади.

— Шайх бизга асло эл бўлмас, — деди у тундлик билан. — Онинг бошин кесмоқ лозим.

— Бошдан бошнинг фарқи бордур, — деди Жўжи қизишиб, — шайхнинг боши эртан бизга асқотар.

Чиғатой барибир ўз айтганида туриб олди.

Бундан бир ойча муқаддам ҳам ака-уканинг орасида гап қочган, Жўжи қанча аврамасин, Чиғатой сўзидан қайтмаган эди. Ўшанда баҳсга Чиғатойнинг жаҳди, тўғонни бузиб, Урганжни сувга бостириш васвасаси сабаб бўлган эди.

— Фақат шул йўл билангина бу қайсар қалъани таслим айламоқ ва жазоламоқ мумкин.

Чиғатойнинг охирги узил-кесил сўзи шу бўлди.

— Йўқ, — деди Жўжи, — Урганжни асло сувга бостирмагайман, менга хароба эмас, балки бой ва сулув қалъа даркор.

Жўжининг бундай дейиши бесабаб эмас эди, юриш олдидан Чингизхон унга Урганжни таслим эт, у сеники бўлур, деган эди. Жўжи ўша кундан бошлаб довруғи етти иқлимга кетган давлатли ва савлатли қалъага эгалик қилишни орзу этарди, ахир. Чиғатой бўлса...

Ака-ука ўртасидаги баҳсни охир-оқибат Чингиз ўзи ҳал қилди.

— Урганжни Жўжи ҳам эмас, Чиғатой ҳам эмас, балки кенжа ўғлим таслим этур, — деди у ва шаҳзода Ўктойни хос қўшин билан Урганж устига йўллади.

Натижа Жўжи ўйлаганидек бўлиб чиқди, мана, қалъани остин-устун қилмай қўлга киритишмоқда, буни отасининг ақли ва Ўктойнинг уддабурролигидан деб биларди у.

Ҳозирги баҳсни ҳам Ўктой тўғри очади, деган умидда унинг кўзларига боқди Жўжи.

Ўктой амр этди:

— Шайхга одам юборинг, ул зот оёқ остида қолиб кетмасун, қайга истар, онда кетсун.

Жўжининг юзи ёришди. Зимдан Чиғатойга кўз ташлади. Унинг ялпоқ бурни тағинда ичга ботгандай эди.

Бу пайтда ҳазрати шайх Нажмиддин Кубро очиқ айвонда ёлғиз ўлтирганча оғир ўйга толган эди. Саваш кетаётган гузар ва майдонлардан қасир-қусур товушлар, отларнинг безовта кишнашлари, наъра ва фиғон, алам ва армонга, ваҳшат ва нафратга тўла нолалар эшитилиб турарди. Бу қонли нидолар шайхнинг дил яраларини тирнаш баробарида сўнгги мудҳиш воқеаларни эслатиб, хаёлини узоқларга олиб кетар эди. Шу асно шайх узоқ ўлтирди. Маҳзун хаёллар қаърида дафъатан бошдан-оёқ оқ-оппоқ кийинган, оқ соқоли кўксини қоплаган нуроний сиймо тағин юз кўрсатди. Худди бундан олти ойча муқаддам бўлганидек, ҳозир ҳам унинг мулоқот истаётгани мунгли юз-кўзларидан очиқ-равшан кўриниб турарди.

Ўшанда, биринчи мулоқот пайтида У(Хўжаи Хизр) салтанат таназзулига ишорат айлаган, бунга сабаб тарзида мамлакатда содир этилган саҳв-гуноҳларни, бузуқликларни шайхнинг кўзларига бир-бир кўрсатиб берган эди. Аҳли мусулмоннинг бир-бирини қиришлари, саройдаги фисқу фасод, уруғ-аймоқлар ўртасидаги қон тўкишлар, Чингизхоннинг ҳийла-найранг-ларидан эси оғаётган Хоразмшоҳнинг кетма-кет қилган саҳв-хатолари оқибатида тожу тахтда рўй берган парокандалик худди кўзгудагидек аниқ-тиниқ кўринган, салтанатдан омад кетганига ишорат этилган эди.

Мўғуллар қалъага бостириб кирган, ёшу кексани бир ёқдан қонига белаётган ҳозирги аснода Хўжаи Хизр тағин пайдо бўлиб, шайхга дедиким, муридларингга шаҳардан чиқиб кетмоқликка изн берган эдинг, аммоки, кетганлардан қолганлар кўп бўлди, энди олар шаҳидлик либосларин кийгайлар.

Кўп изтироб булутлари орасида кеза-кеза муроқаба ҳолатидан чиқиб олган шайхи кабир беихтиёр осмонга кўз ташлади. Шундоқ эдики, муроқабадан сўнг шайхнинг илк назарига тушганлар тенгсиз куч-қудрат касб этмай қолмас, иложсизга илож, ишончсизга ишонч энмоғига шубҳа бўлмасди. Бу гал шайхнинг назари саъвага тушди.

Саъвани бир қарчиғай шиддат билан қувиб борар, ора-дақиқа сайин қисқариб, қочаётганнинг мадори қуриётгани ва қуваётганнинг жаҳдига жаҳд қўшилаётгани шайхга аён бўлиб турар эди. Шайх ҳолдан тойган саъвага назар солганлари асно манзара ўзгарди, аввалинда иккала қуш ўртасидаги оралиқ очилиб, саъва ўз рақибидан узоқлаша бошлади, сўнгра шаҳд билан орқасига ўгирилди-да дафъатан қарчиғай устига бостириб келаверди. Унинг забтига дош беролмаган қарчиғай орқасига қайрилиб қоча бошлади. Саъва уни бир зумда қувиб етди-да зарб билан қанотига чанг солди. Кўп ўтмай қарчиғайнинг қанотлари қайрилди. Саъва унинг кекирдагига оғиз солиб, бўйнидан омбурдай қисганча пастга ўқдай отилди ва кўз очиб-юмгунча айвон тепасига келиб жонидан жудо бўлган қарчиғайни шайхнинг оёқлари остига ташлади. Эркин-эркин силкиниб олди-да яна юқорилаб кетабошлади.

Айвон олдидаги ҳовуз бўйида бу ҳолатни шайхнинг бир қисм муридлари кузатиб ўлтирган эди, буни яхшиликка йўйиб, муршидга таъзим бажо этгани айвонга киришмоқчи бўлиб турганларида мўғул элчиси келаётганидан хабар топишди. Шайхни бундан огоҳ этдилар. Сал фурсатдан сўнг шайх ва элчи бир-бирига рўбарў бўлишди.

Нажмиддин Кубро ўз ҳолати ва кийимларини ўзгартиришга улгурган, гўё дориломон замону шайх ҳозир жомъе масжидига бориб ваъз айтадигандай вазмин ва пурвиқор қиёфада ўлтирар, ориқдан келган, қотма, эчкисоқол элчи эса бундан таажжубга тушганини билинтирмасликка уринса-да, ижирғанганини яширолмай тажанг ҳолда шайхдан уч қадамча нарида тик турар, орқасида ўз қоровуллари тароқ тишларидек бир текис тизилишган эди. Сассиқ тер ҳиди шайхнинг димоғига урилар экан, кўнгли айний бошлаганини яшириб, хўш, нима демоқчисан, дегандай унга кўз қирини ташлади.

— Буюк шаҳзода истаюрки, шайх оёқ остида қолмасун, — гап бошлади бўғиқ овозда элчи, — дедиким, шайх айтсун, неки ихтиёр айлар, бажо этилур.

Таажжуб, ёғий қалъа аҳлини молдай сўйсаю унинг шайхига «марҳамат» кўрсатишга журъат айласа, халқ бошқаю шайх бошқа, деб ўйлармиди, бу нокаслар?!

Шайхнинг юзида истеҳзо пайдо бўлди. Лекин саволга яраша жавоб дегандай босиқлик билан элчига юзланди.

— Мен бир ўзум эмасман, шерикларим бордур.

«Марҳамат»ни шайх бажонидил қабул қилади, деб ўйлаган шекилли, элчи ўйланиб қолди ва боши қотиб хўжайинлари олдига жўнади.

Муридлар устозга савол назари билан боқдилар. Уларнинг кўнглидан нималар кечаётганини ҳазрат кўриб-англаб турарди. Муридларнинг кўнглида савол ҳозиргина айтилган «шерикларим бордур» деган сўздан туғилганини, буни турлича англаш, элчининг таклифига қўйилган шарт, деб ҳам, айни пайтда раддия деб ҳам тушуниш мумкин эди.

Уларни аросатга солгувчи бошқа бир жиҳат ҳам йўқ эмасди. Бундан бир ойча муқаддам, Урганжни ортиқ ҳимоялашнинг мушкуллиги аён бўлиб қолгач, шайх турли қалъа ва кентлардан келиб ўз ҳузурида муқим макон тутган муридларига шаҳарни тарк этишга изн берган, улар эса учқур отни ҳозирлаб, устозни олиб кетиш тадоригини кўришган, пири муршид бу таклифни қатъиян рад айлаган эди. Устознинг бир сўзлилигини билсаларда элчига берилган жавобдан муридлар бироз таажжубга тушган эдилар. Уларнинг кўнгли аниқ кўриб турган шайх на бир сўз дер, на ботинидагини зоҳирига чиқарар эди.

Сукут то элчи иккинчи бор келгунича давом этди. Муридлар унинг қайтиб келиши ҳақида ўйлаб кўрмаганлари юз-кўзларидаги таажжубдан сезилиб турарди. Муршиди аъзам бўлса элчининг такрор келиши, нима дейишини олдиндан билгани сабаб сўзла, дегандай унга синчков назар ташлади. Элчи деди:

— Шаҳзода маълум этадурларким, юз кишингизни олиб истаган томонга равона бўлгайсиз.

Шайх юзида тағин фақат муридларгагина аён бўлган истеҳзо кўринди. Улар билдиларки, ҳазрат таклифни рад айлагай. Аммо улар ўйлагандай бўлиб чиқмади. Муршид яна элчини гангитиб қўйди.

— Юз киши дерсиз. Одамларим ондин кўпдур.

Элчи тағин орқасига қайтиб кетишга мажбур бўлди. Орадан кўп ўтмай қайтиб келдида:

— Хўп, минг кишини ёнингизга олинг, — деди гўё катта илтифот кўрсатгандай керилиб.

Эрса шайх деди:

— Йўқ, мен юртимни, халқимни ташлаб ҳеч қаён кетмасмен. Яхши-ёмон кунида бирга бўлган халқим ила бир томчи қоним қолгунича бирга бўлурмен! Шу ватанда туғилибмиз, шу ватанда ўлурмиз!

Бу гапдан, табиийки, элчи ғазабга минди ва хонақоҳдан ўқдай отилиб чиқиб кетди.

Муридлар ҳазратнинг ниятини энди аниқ билдилар ва бир куни асқатар деб тоғдан келтириб қўйилган тошларни, яроғларни қўлга олабердилар.

Ҳазрат бу пайтда етмиш беш ёшда эди, лекин ғўч йигитлардай ўриндан даст туриб, камарни белга маҳкам боғлади.

— Азизларим, — деди муридларига, қариндош-уруғлари, ёр-биродарларига қатъият билан, — аёнки, ёғий сўзун қабул айлаб, ватандин чиқиб кетар бўлсак, жонимиз омон қолгай ва бегона элларда бўлса-да, ўзумизга яраша мартаба топгай эрдик. Аммо ватансиз мартаба мартаба, юртсиз ҳаётдин ҳаёт бўлгайми?! Магарам ўз элимизда қолур эсак, ёғийга хизмат елкамизга тушмай қолмагай. Бизим елкамиз тоғни кўтарур, аммо бу иснодни кўтара билмас. Ўз юртингда ўзгага тобе бўлуб яшагандин ўлган яхшидур!

Муридлару хешу ақраболар жавоб бердилар:

— Ул ҳаётдин ўлим афзалдур, ҳивз-ул ватан, мин ал-иймон!

Ватанни муҳофаза айламоқлик иймон белгисидур, деган юқоридаги аҳду паймон ҳазрат ўзи асос солган Кубравия тариқатининг асл мағзи эди, барчаси унга содиқ қолди, кўплар саваш майдонида шаҳид кетдилар, қолганлар, мана ўлимни бўйинларига олиб, жангга кирмоқликка изн кутиб турмоқдалар.

Уларнинг шиддатларини кўриб шайхнинг кўнглидан бир фикр кечди. Қани, Хоразмшоҳда, онинг атрофидагиларда ҳам шундай иймон, эътиқод бўлсайди, аъёнлар бир-бирларининг тагига сув қуйиш ўрнига ёғий илдизларин қуритмоқликка жаҳд айласалар, Жалолиддин Мангубердига имдод қилсалар эрди, ватан бундоқ кунпа-якун, халқ бундоқ хору забун бўлмас, билъакс, ёғийга сичқоннинг ини минг танга бўлгай эрди!

Жалолиддинни ўйлар экан, шайхнинг кўнглига ишонч тўлқини инди: Иншооллоҳ, Жалолиддин Мангуберди ёғийнинг додини бергай, жасур авлодлар ватанни дағи озод ва обод айлагайлар!

Шу ўй билан ҳазрат ўз дилига тугиб қўйган ниятини амалга оширишга киришди. Ичкари кириб саросимада ўлтирган аёллар ҳолидан хабар олди, мўлтираб турган болаларнинг бошларини силади. Водариғ, ҳадемай бу фариштаrange-да бошларида янғоқ чақурлар, қай бирларини қатл айлаб, қай бирларининг қўл-оёқларига қуллик занжирларини боғламоқ бўлурлар. Аммо ёғий англамаски, оларнинг қарияларидин тортиб норасидасигача бош эгиб яшамоқликдин тик туриб ўлмоқликни афзал билурлар!

Валитарош ўз дийдасида халқаланган ёшни жигарпораларидан яширди, аёлларнинг қурблари бунга етмади, улар кўзларидан дув-дув ёш тўкиб, ҳазрат этагини сўнгги бор пешоналарига суртдилар. Кўрдиларки, унинг қўйинлари ва ҳамёнларида ҳам тошлар бўртиб турадур.

... Шайхнинг узил-кесил жавобидан кейин Чиғатой истеҳзо билан Жўжига боқиб, сен кимга ғамхорлик қилмоқчи бўлганингни энди билгандирсан, дегандай имо қилиб қўйди. Жўжининг кўнглида эса ҳайрат уйғониб, буюк шайхни тобе этолмаганидан ўкинар, энди уни қатл этмасликнинг иложи йўқлигини ўйлаб, хонақоҳга бостириб боришни бир неча дақиқага бўлса-да орқага сурмоқчи бўлар эди. Аммо бунинг чораси топилмади, Ўктой ва Чиғатойлар шайх энди ўзидан кўрсин деб отга минаверишди. Жўжи ҳам ноилож узангига оёқ қўйди.

Шайх хонақоҳга қамалиб олади, қопуларни бузамиз, деб ўйлашган эди. Бироқ ўзлари томон қилич яланғочлаб келаётган бир қисм отлиқларни кўриб, бу шайх ва унинг одамлари эканлигини сезишди.

Ора тобора қисқариб, қирқ-эллик чоғли отлиқ юзланган қўшин домига тушаётган аснода яна бир мўъжиза Жўжи қалбини ларзага солди. Осмони фалакда лак-лак қушлар пайдо бўлиб, майдон узра уввос солганча тинмай чарх урабошлади. Мўғуллар шунча жанг қилиб бундай ҳолга дуч келишмагани сабаб ҳайратланиб кўкка ўқ узабошладилар. Лекин ўқлар қушларга етиб бормас, ора-сира борганлари ҳам нишонга тегмас эди.

Икки томон бир-бирига яқинлашиб қолди. Қиличбозликка чоғланган мўғуллар дафъатан тош бўронига дуч келдилар. Тошнинг бундай зарб билан отилишини умрида кўрмаган мўғуллар саросимага тушиб, бирин-кетин отдан қулай бошлади.

Чийиллаган қушлар худди паст оққан булутдек қўшин устига тобора яқинлашиб келар, тўп-тўп отлиқларга чанг солмоқчи бўлар, қанотларидан чиққан товушлар ўқ ва қилич сасларига, отларнинг ҳайқириғига қўшилиб, даҳшатли садога айланар эди.

Жўжининг кўзи ўнг қанотда шиддат билан қилич сермаётган ёши улуғ суворийга тушиб қолди, виқоридан билдики, шайх ўша. Ўша! У гўёки забардаст йигитга менгзаб наъра тортар, ўнг қўлида қилич ўйнаса, сўл қўли билан қўйнидан тош олиб тинмай рақибига отар, қиличи мўлжалга, тоши нишонга тегмай қолмас эди. Ёпирай, саксонни қоралаган шайхми бу ёки ҳаёти жанггоҳларда кечган қаҳрамонми?! Ўз ботир йигитларининг бир-бир ер тишлаётганини кўрган Жўжининг кўнглига бирдан бу шайх жоду билан қўшиннинг кўзини боғлаб қўйган деган хаёл келди. Келдию ҳайрати нафратга, қизиқиши ғазабга айланди. Қони қайнаб хос черигини унинг устига ташлади.

Камон ўқининг захми ва қилич зарбидан охири шайх қулади, қулаётиб мўғул туғчиси қўлидаги байроққа чанг солди, унинг бир парчасини йиртиб узиб олди.

Сўнгги нафасда кўкка назар ташлаган шайхи кабир ўз боши узра чарх ураётган сонсиз-саноқсиз қушларни кўрди, уларнинг орасида ҳали ўз назари тушган қушни, қарчиғайни қийратган саъвани илғаб олди, гўё ўша битта саъва юзтага, мингтага айланган, уларга лочинлару бургутлар қўшилиб, дунёдаги жами қушларга садо бераётгандай, бари қанот соҳибларини ўз сафларига чорлаётгандай эди. Шайхнинг кўзларида сўнгги бор умид учқунлари йилтиради.

Мўғул шаҳзодалар Нажмиддин Кубро жасади устида пайдо бўлдилар. Унинг панжасидаги туғ парчасини олишга буйруқ бердилар. Жаллодлар қанча уринмасинлар уни ола билмадилар. Шайх бармоқларини кесгачгина узуқ-юлуқ нимталарни йиғиштириб ололдилар. Бу энди байроқ эмас эди...

Қушлар юқорилаб кета бошлади. Гала-гала, айланиб-айланиб учабошлади. Сўнгра галалар бирлашиб, кўк юзини қоплаб олди. Кутилмаганда ёмғир қуябошлади. Бу ҳақиқатан ҳам ёмғирми ёки кўкда чарх ураётган қушларнинг кўз ёшларими ёхуд оқ қушлар тимсолида мангубердилар кўксидан отилган қасос ёғинларими, мўғуллар фарқига бормади.

«ТАФАККУР»

Журналларни варақлаганда...

Жамиятимиз маънавий-маърифий ҳаётида рўй бераётган ўзгаришларнинг ўзига хос кўзгуси — «Тафаккур» журнали қисқа муддат ичида ўз ўқувчиларига эга бўлди.

Журналнинг 4-сонида атоқли адабиётшунос Озод Шарафиддиновнинг «Довон тепасидаги ўйлар» публицистик мақоласи босилган. Унда асосан Октябр тўнтаришидан кейин Ўзбекистонда ер-сув ислоҳоти баҳонасида ернинг ўз эгаларидан тортиб олиниши-ю, деҳқонларни «маданиятли қул»ларга айлантириш жараёни кузатилади.

Кечки пайт радиокарнай орқали колхоз раиси уюштирган «дам олиш» соатларига эътибор қилинг:

— Ҳой Абдурайим, ўтиргандирсан қорнингни қашлаб? Тузукроқ ишласанг ўласанми! Каналнинг ёнидаги ерингни сув босиб кетибди. Осмонга боқиб, носнинг кайфини суриб анграймасдан, ерингга қарамайсанми? Тошкўзи, номард! Чеканкани бугун ҳам тамомламабсан-ку! Уялмайсанми бола-чақангнинг олдида? Э-э, ҳайф-э, сенга бригадирлик! Ҳой Мамасидиқ, менга қара! Менга қара, деяпман, афтингни бурмай! Ўт ўришни қачон тамомлайсан? Бугун ҳам тугатмабсан-ку!..

Ўша замонларда бунга ўхшаш ҳодисалар табиий, ҳатто ўзига хос «ихтиро» саналган. Деҳқон ўзининг кечқурун одамга ўхшаб дам олишга ҳаққи борлигини ҳам унутиб қўйгани халқимиз онгида мутелик ва қуллик накадар чуқур илдиз отганидан далолат беради.

Муродулла Мирзаевнинг «Йиртилаётган никоб» сиёсий-публицистик мақоласида диний экстремизм ва ақидапарастлик илдизлари, ваҳҳобийлик ва «Ҳизб ут-таҳрир» ҳаракатлари, ақидапарастларнинг ҳали мустақил фикрга эга бўлмаган ёш йигитларни ўз тарафларига оғдириб олишда ҳар хил усул ва воситаларни қўллашлари фош этилган.

Ўзбекистон халқ шоири Эркин Воҳидовнинг туркум шеърлари ушбу сонга ўзгача руҳ бағишлаган. Шоирнинг андак юмору жиндай ҳазил-мутойибага йўғрилган шеърлари ўқувчилар завқи ва табассумини қўзғаса ажаб эмас. Туркумда «Ўзбек Навоийни ўқимай қўйса...», «Тушунган одам», «Кичкина катталар» сингари шеърлар кишини ўйлантириб, чуқур мулоҳазага ундаса, «Фарғонанинг йўлларида» шеъри кайфиятни кўтариб, кўнгилни чоғлайди.

«Наср жавоҳирлари» рукнида XX асрнинг машҳур ёзувчиси Г.Г.Маркеснинг «Атиргулнинг тикони» новелласи таржимаси айнан журналнинг ушбу асрдаги охирги сонида эълон қилиниши рамзий маънога эга. Чунончи, Маркесни ўзбек ўқувчилари «Ошкора қотиллик қиссаси», «Танҳоликнинг юз йили» асарлари орқали яхши танийдилар.

«Атиргулнинг тикони» новелласи ўткир драматик воқеа асосига қурилган. Асар қаҳрамонлари Билли Санчес ва Нэна Дакontенинг фавқулодда ишқий муҳаббати, дабдабали никоҳ маросимининг ширин ва тотли онлари пешоналарига битилган қисматнинг аччиқ мевасини тотиш тасвирлари билан ўрин алмашиши ўқувчини жунбушга келтирса керак.

«Тафаккур» журналининг ушбу сонидан ўрин олган БМТнинг Ўзбекистондаги доимий вакили жаноб Павел Крал билан уюштирилган суҳбат ҳам, ҳуқуқшунос Акмал Саидовнинг буюк фиқҳ асари — «Ҳидоя»нинг жамиятимиз ҳаёти учун зарур ва муҳимлиги борасидаги мулоҳазалари ва бошқа мақолалар ҳам ўқувчилар эътиборини тортади, деб умид қиламиз.

Бобомурод ЭРАЛИЕВ

Доимий ҳамроҳ

Драматургия миллий маданиятимиз тарихида асримиз бошларида пайдо бўлган адабий турлардан биридир. Ўзбек адабиётида тўқсон йил мобайнида драматургиянинг қарийб барча жанрларида кўплаб асарлар юзага келди. Улар ҳақида танқидчи, театршунос ва адабиётшунослар томонидан тақризлар, мақолалар, китоблар ёзилган, тадқиқотлар олиб борилган. Бироқ драматургиянинг назарий масалалари бизда кам ишланган. Ҳафиз Абдусаматовнинг «Драма назарияси»(Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 2000) китоби адабиётшуносликдаги ана шу кемтикликни тўлдириш мақсадида битилган. Олим асарда драматургиянинг назарий масалаларини кенгроқ тадқиқ қилиш, унинг тараққиёт омилларини ёритиш, XX асрда яратилган саҳна асарларини мустақиллик даврининг талаб ва вазифалари нуқтаи назаридан қайта кўриб чиқиб, илмий-назарий жиҳатдан ўрганишга жазм этган.

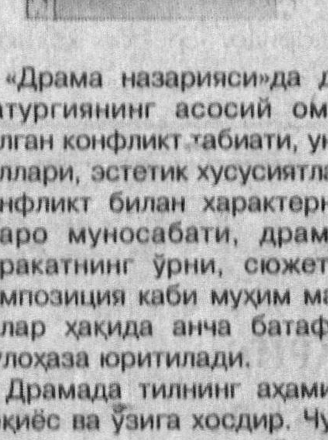

«Драма назарияси»да драматургиянинг асосий омили бўлган конфликт табиати, унинг хиллари, эстетик хусусиятлари, конфликт билан характернинг ўзаро муносабати, драмада ҳаракатнинг ўрни, сюжет ва композиция каби муҳим масалалар ҳақида анча батафсил мулоҳаза юритилади.

Драмада тилнинг аҳамияти беқиёс ва ўзига хосдир. Чунки драматург пиесада «сўзларни ҳаракатга солиш, қаҳрамонларни сўзлатиб қўйиб, характерларни очиш усулидан фойдаланади». Китобда «Тил — драманинг бадиий либоси» деб номланган бир боб бутунлай ана шу ғоят муҳим ва долзарб муаммога бағишланган.

Драманинг ҳаёти театр билан чамбарчас боғлиқ. Бу ўз-ўзидан муаллиф, режиссёр, актёр ва томошабин масаласини келтириб чиқаради. Спектакл мазкур тарафларнинг ҳамкорлигида яратилади. Китобда бу муаммони «Театр — драманинг танаси, маънавиятнинг бадиий машъали» бобида анча кенг ёритишга уринилган...

Профессор Ҳафиз Абдусаматовнинг «Драма назарияси» тадқиқоти сўнгги йиллар мобайнида шу соҳада битилган йирик асар. У мутахассисларда, драматургия мухлислари бўлган китобхонларда қизиқиш билан кутиб олади, деб ўйлаймиз.

Маданият ишлари вазирлиги, «Ўзбектеатр» бирлашмаси, Муқимий номидаги театр жамоаси таниқли санъаткор, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист

Адиба МИРЗАЕВА

вафоти муносабати билан марҳуманинг оила аъзолари ва дўст-биродарларига чуқур ҳамдардлик билдирадилар.

Муқимий номидаги Ўзбек давлат мусиқий театри жамоаси театр артисти Тоҳир Раҳимовга волидаи муҳтарамаси

Муборак РАҲИМОВА

вафоти муносабати билан чуқур таъзия изҳор этади.

Маданият ишлари вазирлиги Қашқадарё вилоят Маданият ишлари бошқармаси бошлиғи Рихси Ражабовга опаси

Мавжуда РАЖАБОВА

бевақт вафоти муносабати билан ҳамдардлик изҳор этади.

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ва Адабиёт жамғармаси уюшма аъзоси Раъно Раҳмоновага онаси

АЗИЗА ая

вафоти муносабати билан чуқур ҳамдардлик изҳор қилади.

ТАБИБ

«Носир бува ўрикдан йиқилиб тушибди», деган хабар жуда тез тарқалди. Ўғиллари, қизлари, борингки жамики қариндош-уруғлари тўпланди. Носир бува етмишга кирганди. Шундай экан, бу ёғи маълум-да! Эркаклар бир-бирларига маъноли бош чайқашар, хотинлар бурчак-бурчакда «отамў-ў»лаб йиғлаш машқини бошлашди. Бусиз мумкин эмас-да. Ахир етмишга кирган ота ўрикдан йиқилиб сўрида ётганча инқиллашни ҳам жа ўрнига қўймоқда. Фақат кампири — Чаман хола бепарво. Қариб мияси суюлиб қолган-да, шу паллада сигирининг канасини териш билан банд. Эшикдан ўртанчи ўғли Акрамжон киргандагина у сал сергакланди. Акрамжон онасига бош ирғаб қўйди-ю, бошқаларга қарамадиям.

— Ота, тузукмисиз? — беморни туртиб сўради у.

— Ихи, ихи, ихи! А-а-акрам, с-с-сенмисан? — ота кўзини хиёл очди.

— Менман, ота, менман.

— Рози бўласан энди, — деб ота видолашгандай кўзини юмди.

— Э, қаёқдаги гаплар билан одамни қўрқитманг! — Акрам қўл силтади. — Ўрикдан йиқилганларнинг ҳаммаси ўлаверса — саноқли одам қоларди бу дунёда!

— Сен олдин мен йиқилган жойни кўргин! — беморнинг овози дадилроқ янгради. Ҳатто қўлини кўтариб ўрикка имлади. — Ҳов анови айридан йиқилдим!

— Э, бу айри нима бўлибди! — Акрам ўрик томон юриб, шарт шохга чиқди. — Шу ердан йиқилдингизми? — сўради яна.

— Ҳа, ҳа.

— Бу ердан йиқилган одам ўлмайди.

— Ўлади!

— Ўладими? Бўлмаса менам ташлайман, ўламан, биргалашиб кетамиз. Мана, қараб туринг! — деб Акрам ўзини ташламоқчи бўлди.

— Ҳай-ҳай-ҳай! — Носир бува қайдан ғайрат топди ўмгагини кўтариб қўл силтай кетди. — Ўлмайдикан, ўлмайдикан! Ташлама, мана, мен ўлмадим-ку!

— Ўлмаса ҳам эт-бети лат ейди, ўн-ўн беш кун оҳ-воҳ деб кўргани келганларнинг овқатини еб маза қилиб ётади! Менам бекорчиман ота, ҳасратлашиб ётамизда. Қараб туринг!

— Йў-йў-йўқ! Лат ҳам емас экан, мана ! — бемор ўрнидан даст туриб кетди. — Қара, ҳаммаёғим соғу саломат! Туш!

Акрамжон ўрикдан тушди. Ўғил-қизлар, қариндошлар қўл силташиб жўнаб қолишди. Чаман холанинг қўли эса Акрамжоннинг елкасига қоқди:

— Акрам, яхшиям сен борсан, болам. Билардим, отанг ўлмасди. Аммо оҳ-воҳ қилиб ётиб оларди. Уч ой касал боқардим!

Саид АНВАР

СОДДАГИНА ЖЎРАМ

Қишлоққа кетаётгандим, ярим йўлга етганда алланима «пақ» этса бўладими? Бир пайт машина қия тортиб кетди. Аранг тўхтаб разм солсам, олдинги бир ғилдиракнинг ели бўшабди. Аксига олиб заҳира ғилдирак ҳам йўқ. Фиғоним чиқиб турганида эскигина «Жигули» бақамти келиб тўхтади. Ундан илжайганича қадрдон синфдошим Ўсар сўррик тушиб келди. Ота-онаси бояқишлар исмини билиб қўйган эканми, Ўсарвойнинг бўйи нақ икки газ келади. Уни кўрганда нуқул хабаш баскетболчилари кўз ўнгимга келаверади. Қучоқ очиб кўришдик, бошим қорнининг устида қолиб кетди.

— Э, жўражон, бомисан?!

— Боман-боман,- унга тақлид қилдим мен.

— Нима қиб ўтирибсан бу жойда?

— Кўзми, пўстакнинг тешигими? Кўриб турибсан-у, балон ёрилди.

— Запаска қани?

— Запаска бўлганида «галасават» қилиб ўтирармидим?

Ўсарвой дўстимиз алламбалоларни ғўлдираганича, машинасидан ғилдирак олиб келди. Уни дамлаб, алмаштириш асносида гурунгимиз қизигандан қизиди.

— Шу десанг жўра-а, Сотимбой сариқ бору, нуқул икки олиб юрадиган...

— Синфида қолиб кетганми?

— Ҳа-ҳа, худди ўша. Жуда соддадил йигитда ўзиям.

— Йўғ-э, унчалигам содда эмасди-ку. Муаллимларнинг ўтини, буғдойини ўриб бериб уч-пуч олиб юрарди ўша замондаям.

— Ҳа-а тилингга асал! Қолмапти ўша соддалиги.

— Хўш-хўш?

— Шаҳарчилик эмасми, тушган-қочган билан йилда иккита қўй боқаман. Куз келди дегунча обориб бояқишнинг сурувига қўчқорга қўшаман. Ҳам қўшдан чиқади, ҳам нақ бир ой ем-хашагини ейди. Боз устига ўзимни ҳам ҳар борганда обдон меҳмон қилиб сийлайди.

— Сурувидан бехабар эканман.

— Қирқ-элликта қўйи бор-ов, ишлари меравой!

— Вой писмиғей, ҳе-еч шундан одам чиқади деб ўйламаган эдим. Бир пайтлар олган пича қарзи бор эди, зора униб қолса?!

— Ҳозирлари унга бир қўй, икки қўй чўт эмас, тортинмай боравер.

Бу хабар мойдай ёқиб тушди. Машинани ўт олдириб, Ўсарвойни алқаганча йўлга тушдим.

Ниятни соф қилиб, собиқ синфдошникига машинани бурдим. У бир пайтлар «оёғим лойда қолди» деб мендан бир қўйнинг пулини олган эди, шуни ётиғи билан писанда қиламан. Чиқмаган жондан умид, жиллақурса меҳмоннавозлигини кўриб қайтарман. Тўнғиздан бир тук юлганинг фойда...

Ҳали бўялмаган янгигина темир дарвоза олдига келиб, сигнални босдим. Дарҳақиқат, мен кўрмагандан буён Сотимбой анча ўзгаришлар қилган: пишиқ ғиштдан уй қурибди, кесаки дарвоза ўрнига бинойидек темир дарвоза ўрнатилибди. Сал ўтмай бир малла бола югуриб чиқди.

— Дадам бандлар, ўзингиз кираверармишсиз.

Секин ичкарига кирдим. Ошнамиз ток тармаштирилган толорга орқа оёғидан осилган семиз қўйни калла-почча қилиб терисини шилаяпти. Мени кўрган заҳоти пичоқни тишига қистирди-да, қонли қўлининг сирти билан кўришган бўлди. Сўнгра ҳалиги малла болага буйруқ оҳангида деди:

— Меҳмонхонага кўрпача ёз, дастурхон тузат! Бу амакинг менинг қадрдон синфдошим бўлади...

— Овора бўлманг, шу жойда ўтиратураман.

— Овораси борми? Озиб-тўзиб бир келибсиз — ...мен ҳозир...

Сал ўтмай у ишни мухтасар қилди. Гурунгнинг қолгани меҳмонхонада давом этди. Гап келиб бояги қўйга тақалди.

— Бемаҳалда қўй сўйибсиз, тўй-пўй борми-ё.

— Қанақа тўй? Тўй бўлса мен сизларни бехабар қолдираманми? Бир пайтлар бирга ўқиган Ўсар сўррик бор-у, зап содда йигитда. Ўзи шаҳарда яшасаям, қишлоқилиги қолмаган.

— Хўш-хўш, — қизиқиб гапга ундадим уни.

— Э, нимасини сўрайсиз? Куз бўлди дегунча бизга худо беради. Қўшга қўшиб берасиз дея иккита микти қўй олиб келади. Нима кўп шаҳардаги хонадонларда ушоқ-пўчоқ кўп. Қўй жониворлар чунонам семирадики, нақ думбаси тилим-тилим ёрилиб кетади. Жониворларни қўчқорга қўшсанг, семизлигидан қўшилолмайди.Ўсарвойни едириб-ичираману, хайр-хушлашаман. Машинасининг чанги босилар-босилмас қўйларидан бирининг бўйнига пичоқ соламан. Бунисининг гўшти тугагач, иккинчисини сўйиб еман. Қарабсизки янги йилгача пичоқ ҳам мой-чўмич ҳам.

— Ўсарбойга нима дейсиз? — ҳайрон бўлиб сўрадим мен.

— Ҳа, соддагина жўрам. Нима кўп, менда аррик-тиррик қўй кўп. Келганида ўшалардан иккита бўғозини бериворaман, вассалом. Шу яқинда кўрган бўлсангиз ўзи ва болаларининг бошидаги телпаклари ҳам, хотинининг палтоёқаси ҳам, ўша қўйлар туққан қоракўл қўзиларнинг терисидан!

— Қўйларнинг ранги, орикқлигидан билмайдими?

— Ҳа-ха...

У кўзларининг ёшини сидириб давом этди.

— Нима кўп, менда шунга ўхшаш қўй кўп. Қирқ-элликк қўйнинг орасидан ўлиптими иккита ўхшаши топилмай. Орикқлигига келганда, ҳ-ҳи, бултур пайқамоқчи бўлди. Ҳо-ов жўра, дедим, ўзинг ҳам уйланганда қулоғингнинг супрасидан ой кўриниб юрмовдими, дедим. Миқ этмай кетди. Қайтиб келмас деб юргандим, ана ўзинг кўриб турибсан.

Ол-олдан қизишиб, иккаламиз ҳам сенсирашга ўтдик.

— Қойил сенга!

Ўша ўзимизнинг иккичи, пандавақи Сотим сариқми дея разм соламан. Шунда у ёғли бармоқларини ялаб, шароб элитган кўзларини сузиб давом этади:

— Мабодо сендаям битта-яримта сурувга қўшадиган қўй бўлса тортиниб ўтирма, йилда битта-иккита қўзили бўласан.

Дастурхонга фотиҳа ўқилди. Ошнамнинг меҳмоннавозлигини кўриб, арзимаган чақани сўрашга уялдим. Ачомлаб хайрлашарканмиз, у писанда қилди:

— Оғзингдан гуллаб юрма тағин, жўра!

— Ўлибманми оғзимдан гуллаб, э содда жўрагинам.

Муҳаммад ПИРРИЕВ

БОЛТА ЗАҲАРЛАНГАН ЭКАН

Жаҳон кулади

Эр:

— Жоним, сен мен учун энг қимматлисан.

Хотин:

— Вой ўлмасам, нима, машинангизни сотиб юбордингизми?

* * *

— Васяга нима бўлганини эшитдингми?

— Йўқ, нима бўлибди?

— Кечқурун йўлда кетаётса, кимдир болта билан уриб бошини икки бўлиб ташлабди.

— Хўш, кейин-чи?

— Ўлибди. Болта заҳарланган экан.

* * *

— Сен нима учун футболни стадионда кўришни ёқтирасан?

— Ишда бошлиқ, автобусда ҳайдовчи, дўконда сотувчи, уйда хотиним менга бақиради. Стадионда эса мен ҳаммага бақираман.

* * *

Сарахоним рассомга ўзининг портретини чизиш учун буюртма бера туриб деди:

— Суратимни шундай чизингки, ҳамма бир кўришдаёқ бу мен эканлигимни билсин. Эрим бу портретни ётоғига илиб қўймоқчи. Ҳатто вафот этганимдан сўнг ҳам жойидан қимирлатмасликка қасам ичди. Яна бир илтимос. Сиз портретимни бўйнимда олтин занжир, қулоғимда олмос зирак, билагимда маржон билагузук, бармоқларимда феруза кўзли узуклар билан чизсангиз.

— Унда сиз шу тақинчоқларингизни тақиб турсангиз.

— Нималар деяпсиз. Менда ҳеч қачон бунақа тақинчоқлар бўлмаган.

— Бўлмаса нега портретингизни бунақа қимматбаҳо тақинчоқлар билан чизишимни хоҳлаяпсиз?

— Мен мабодо ўлиб қолсам, эрим ёшгина жувонга уйланиб олади. Ўша хоним бу тақинчоқларни излаб жинни бўлишини хоҳлайман.

* * *

Вася чет элда ишлаётган дўстидан хат олди. Унда шундай дейилган эди: «Вася, менинг ишларим яхши. Сенинг ишларингнинг мазаси бўлмаса керак. Лекин хафа бўлма. Мен сени ҳеч қачон ташлаб қўймайман. Ҳозир ҳам хат орқали 100 доллар юбормоқчи эдим. Афсуски, шошиб конвертни ёпиб қўйибман».

* * *

Ота девор оқламоқда. Болакай отасининг ишини кузатмоқда. Шу пайт онаси келиб ўғлига деди:

— Яхшилаб ўрганиб ол, катта бўлсанг отангга ёрдам берасан.

Болакай:

— Нима, мен катта бўлгунимча отам деворни оқлаб тугатолмайдими?

* * *

Эр хотинига мақтанди:

— Керак бўлса, сенга ўхшаган иккита хотинни ҳам кийинтириб-едиришга қурбим етади.

Хотин:

— Вой, бунча яхши. Эртагаёқ онамни ҳам олиб келаман.

* * *

— Дада, бугун математикадан икки олдим.

— Вой, тирранча-ей, шуни менга мақтанаяпсанми? Нега икки олдинг?

— Ўқитувчимиз иккига иккини қўшса неча бўлади, деб сўровди, олти дедим.

— Хўш, кейин-чи?

— Унда учни учга қўшса неча бўлади, деди.

— Ие, ўқитувчинг аҳмоқ экан-ку.

— Мен ҳам шундай дедим-да.

ДИЛНОЗА тўплаган

СОВУНГА ПУЛ ҚОЛМАБДИ

Латифалар

ВАЖ

Афанди хуфия дорифурушлик қилаётган экан, бемор ёрлиққа разм солиб норози оҳангда дебди:

— Вой-бу, дорингиз роппа-роса уч йил бурун чиққан экан-ку.

Афанди пинагини бузмай дебди:

— Майли, сиз ҳам менга уч йил аввал чиққан пулдан бера қолинг.

ИШОНЧ

Афанди қариганда ёшликдаги бир дўсти билан учрашиб қолибди. Дўсти муғомбирона кўз қисиб сўради:

— Кампиршо билан иноқмисизлар ишқилиб?

— Э, нимасини сўрайсиз. Кампирим келинлигида менга қандай ишонмаган бўлса, ҳозир ҳам шундай ишонмайди.

— Йўғ-е, нега? - ҳайрон бўлди дўсти.

Афанди деди:

— Авваллари, ўлай агар, биронта ҳам хушторим йўқ десам сира ишонмасди. Энди бўлса уч-тўртта жазманим бор, деб кўкрагимга урсам ҳам ишонмаяпти.

ШИШАНИНГ ПУЛИ

Афанди ичкиликка ружу қўйганидан хотини билан кунда жиққамуш бўлар экан. Бир куни у алланималарнинг шақир-шуқуридан уйғониб, эринибгина кўзини очса, хотини бир тўрхалта шишаларни кўтарганча қаергадир кетаяпти.

— Ҳа, хотин. Саҳармардонда йўл бўлсин? — дебди Афанди.

— Ичишингизнинг касридан совунга пул қолмабди, ордона қолсин.

Афанди тирсагига суянганча бошини кўтариб минғиллабди:

— Раҳмат демайсанми, номард хотин. Мен ичиб шишаларни бўшатмаганимда совунга пулни қаердан топардинг.

МАХЛУҚО

Дўстлари Афандидан сўрашибди:

— Мулла Насриддин, янгани нима деб чақирасиз?

— Махлуқо, деб, — керилибди Афанди.

— Қойил! — хитоб қилишибди суҳбатдошлари.

Шунда Афанди секингина қўшиб қўйибди:

— Жаҳлим чиққанда, охирги ҳарфини ташлаб чақираман.

П.МУҲАММАД

Дунё — кенг...

УРУШДАН ЧАРЧАМАГАН ОДАМЗОТ

XX асрда рўй берган юзлаб қирғин-барот урушлардан сўнг, ниҳоят, минг йиллик охирига келиб инсоният ақлини йиғиб, бўлиб ўтган шунча «урҳо-сур»лардан совуб, муроса-ю мадора йўлини тутмоғи лозим эди. Бироқ... Стратегик тадқиқотлар халқаро институтининг Лондонда эълон қилинган «Ҳарбий мувозанат: 2000-2001 йиллар» номли ҳужжатида бутунлай бошқача манзара акс этган. Ҳужжатда жаҳондаги етакчи давлатларнинг ҳозирги ҳарбий қудрати, Ер юзининг барча ҳудудларида бир-бирига қарама-қарши турган қуролли кучларнинг мавқеи ҳақида батафсил маълумотлар келтирилган.

Ўтаётган йилда жаҳонда қуролли тўқнашувлар оқибатида 100 минг киши ҳалок бўлгани ғоят ташвишлидир. Дунё бўйича, жамлаб олганда, бир йиллик ҳарбий бюджет 809 миллиард долларга етган бўлса, қурол-яроғ савдоси миқдори 53,4 миллиард долларни ташкил этган.

Биргина Иккинчи жаҳон урушида қурол-аслаҳаларга 13 триллион доллар сарф этилган. Энг «тезкор молиялаштирилган» урушлар сирасига кирувчи 1967 йилги исроил-араб урушида ҳар куни ярим миллиард доллар сарф бўлган... Хуллас, инсониятнинг ҳар қандай можарони муроса-ю мадора билан ҳал қилишдан ўзга чораси йўқ. Қурол-яроғ тили билан эса кейинги мингйилликда ҳам тинчликка эришиб бўлмаслиги аёндир.

ТОЖМАҲАЛНИ ТАЛАШИБ

Ҳинд археологлари ва туристлик агентликлари ўртасида Тожмаҳал устида жанжал келиб чиқди. Дунё архитектура санъатининг бу ноёб ёдгорлигини асраб-авайлашни ўз зиммасига олган Ҳиндистондаги археология хизмати ҳукумат томонидан изчил қўллаб-қувватлаб келинади. Яқинда бу хизмат идораси ёдгорликни зиёрат қилиш учун келадиган маҳаллий ва чет эллик сайёҳларга патта нархини оширди. Олдинлари номигагина тўланадиган патта нархи энди 10 доллар қилиб белгиланди. Албатта, бу археологларнинг кўнглидаги иш бўлди, бироқ туристик фирмаларнинг сураткашлари энди мўмайгина даромаддан айрилиб қолишадиган кўринади.

Ҳиндистондаги туристик агентликларнинг сураткашлар уюшмаси мамлакат бош вазирига ва туризм вазирлигига мурожаат этиб, ТожМаҳални зиёрат қилиш нархини олдинги миқдорига қайтаришга уринишмоқда. Агар бу уринишлар наф келтирмаса улар ҳақиқатни судда тиклаш умидида.

«ШИНДЛЕР РЎЙХАТИ»НИНГ ДАВОМИ

Америкалик кинорежиссёр Стивен Спилберг ўзининг «Шиндлер рўйхати» фильми билан катта шуҳрат қозонган ва бу филм бир йўла «Оскар» мукофотининг саккизта кўрсаткичига муносиб, деб топилган эди. Филмдан тушган маблағнинг бир қисмини С.Спилберг Шоа (иврит тилида Холокост, яъни Иккинчи жаҳон уруши даврида яҳудийларни оммавий қирғинга дучор этган нацизм уюштирган жиноят) тарихи жамғармасини ташкил этишга ажратганди. Жамғарма идораси Лос-Анжелесда жойлашган, унинг фаолиятидан кузатилган асосий мақсад нацизм даҳшатларини бошидан кечирган кишиларнинг хотираларини видеотасмаларга ёзиб олишдан иборат. Жамғарма ходимлари ҳозирча 200 минг видеотасмага 32 тилда 116 минг гувоҳнинг хотираларини ёзиб олишган. Бу хотираларни узлуксиз кўриш учун нақд 13 йилу 6 ой вақт кетаркан.

— Умид қиламизки, Жамғармамиз амалга оширган бу иш туфайли 50, 100 ёки 500 йилдан кейин ҳам инсоният нацистларнинг аянчли кирдикорларини гувоҳларнинг хотиралари орқали билиб олишади. Бизнинг асосий мақсадимиз эса инсоният тарихида бундай мудҳиш ҳодиса бошқа такрорланмаслиги учун одамларни огоҳлантиришдир.

НОНКЎР ЭРНИНГ ҚИЛМИШИ

Инсон, ахлоқ ва қонун

...Мухтор Абдуллаев 1975 йилда Сарира Нўъмонова билан турмуш қурди. Орадан ўн йил ўтгач эса, у бутунлай ишламай қўйди, тўрт нафар фарзанди каби оилага боқиманда бўлиб қолди. Уй соҳибаси Сарира Нўъмонова ҳам фарзандлар тарбияси билан банд бўлгани учун ҳеч жойда ишламасди. Ана шундай оғир шароитда оила бошлиғи бўлмиш Мухторнинг уйда бекор ётиши, оиланинг таъминоти, бошқа ташвишлари билан шуғулланмаслиги Сарирани чуқур ўйга солди. Оилада турмуш кечириш қийинлашди.

Кейинча «Берсанг еймaн, урсанг ўламан» қабилида иш тутган боқибеғам эр хотинига турли баҳоналар билан тазйиқ ўтказишни одат қилди. Кўпинча у Сарирани эрталабки нонуштага нон топиб келмасликда, кечки пайт қовурилган овқат пиширмасликда, чекиши учун эса сигарета олиб бермасликда айбларди. Уни пул топиб келишга мажбур қиларди. Ана шундай баҳоналар билан хотинини мунтасил равишда қийнаш, сўкиш, ҳатто уришни у одат қилди. Кунлар ўтиши билан эр-хотин ўртасидаги муносабатлар янада ёмонлашиб борди. Энди Мухтор ўлдириш мақсадида Сарирага пичоқ ўқтала бошлади. 1999 йилнинг ёзида қўшниси Муҳайё Ғофурованинг кўз олдида хотинини пичоқ билан қувлади. Яхшиям Сарира уйнинг бошқа хонасига кириб яширинди. Бўлмаса... У доимий равишда Сарирага «Сенинг жонинг менинг қўлимда», дер эди.

Бир куни уйда ётиб нима қилишини билмай қолган такасалтанг эр қандай қилсам пулдор бўларканман, деган хаёлга чўмади. Пул топишнинг ягона йўли бу яшаб турган ҳовлисини сотиш эди. Шу мақсадда у 1999 йилнинг июн ойида уйда атайин жанжал чиқаради. Таклифига Сарира қаршилик кўрсатганида «Аканг Нўъмонов Собитхонникида яшайсан», дейди. Хотини «Йўқ», деб туриб олганидан кейин, уни ҳамда фарзандларини мажбуран кўчага ҳайдаб юборади. Бу ҳолат бирнеча такрорланган. Бечора она болалари билан сарсон бўлиб қўшниларникида бир неча кун тунаган.

Эр ва хотин ўртасидаги бундай асоссиз жанжаллар қўшниларни бефарқ қолдирмади, албатта. Улар бир неча бор чиқиб Мухторга хотинини бекордан бекор хўрламасликни насиҳат қилишди. Аммо бемеҳр ва виждонсиз эр насиҳатлардан хулоса чиқармади. У ҳатто хотини касалга чалиниб, шифохонада ётганида хабар олмади, дори-дармондан ёрдам кўрсатмади. Аксинча, Сарира даволаниб чиққач, нимжон, парваришталаб бўлишига қарамай, уни бир неча бор урди.

Сарира 14 апрел куни сариқ рангли металлдан ўзига тиш қўйдириб келади. Бундан жаҳли чиққан эр хотинини ҳовлини сотишга қаршилик қилганликда айблаб яна шовқин-сурон кўтаради, жанжал чиқаради. Шу баҳона хотинини ўлдириш пайига тушади...

Сарира касалхонанинг жонлантириш бўлимига келтирилади. Терговчилар ундан куйишнинг сабабини сўрашганида аввалига у турмуш ўртоғини ўйлаб, ўз жонимга ўзим қасд қилдим, деди. Ҳаётининг сўнгги дақиқаларида эса бор ҳақиқатни айтди: Танасининг 85 фоизи куйган аёлни сақлаб қолишнинг иложи бўлмади. У 19 апрел куни касалхонада вафот этди. Шу тариқа одамийлик қиёфасини йўқотган тошмеҳр, ваҳший ўз умр йўлдошининг қотилига айланди. Оқибатда, тўрт фарзанд етим қолди.

Ушбу даҳшатли фожиа кишининг ғазабини қўзғатади, ўйлашга мажбур қилади. Нобоп эр — Мухтор Абдуллаев ваҳшийлиги учун суд ҳукми билан 20 йил муддатга озодликдан маҳрум этилди. Лекин энди тўрт фарзанднинг тақдири не кечади. Золим эрни қўшнилар тартибга чақира олмаган экан, «Гулшан» маҳалла фуқаролар йиғинидагилар қаёққа қаради? Қолаверса, участка инспектори нотинч оиладан нечун хабардор бўлиб турмади. Ахир, кўпчилик бўлиб шафқатсиз эрга таъсир кўрсатиш мумкин эди-ку.

Мўминжон БОБОМИРЗАЕВ,
Наманган вилоят прокуратураси терговчиси,
Эркин ҚАМБАРОВ,
журналист

МУАССИСЛАР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МАДАНИЯТ ИШЛАРИ ВАЗИРЛИГИ, ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ
* * *
НОШИР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ «ШАРҚ» НАШРИЁТ-МАТБАА КОНЦЕРНИ

Ўзбекистон АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ
ÖZBEKISTON ADABIYOTI VA SANATI
2000 йил

Манзилимиз: Тошкент — 700083, Матбуотчилар кўчаси, 32
Қабулхона — 133-52-91
Танқид ва адабиётшунослик бўлими: 136-58-49 Ижтимоий ҳаёт бўлими: 133-49-93
Санъат бўлими: 136-56-48 Наср ва назм бўлими: 136-56-50

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ

Редакцияга келган қўлёзмалар таҳлил этилмайди ва муаллифларга қайтарилмайди. Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқланиши мумкин.
Навбатчи муҳаррир — Гулчеҳра УМАРОВА

«Шарқ» нашриёт-матбаа концерни босмахонаси.
Манзили: Тошкент шаҳри, «Буюк Турон» кўчаси, 41-уй

Босишга топшириш вақти—21.00. Босишга топширилди — 20.00.

Рўйхатдан ўтиш тартиби № 24. Буюртма Г. — 1009. Ҳажми — 3 босма табоқ. Газета IBM компютерида терилди ва саҳифаланди. Нашр кўрсаткичи — 222. Ташкилотлар учун — 223. 1 2 3 4 5 6

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ.
СОТУВДА НАРХИ ЭРКИН

Тиражи—6288.